

ANNEX VI:

Entrevistes

	Pàgina
1. Jordi Palau, Director del PNAP	1
2. Josep Poch, Alcalde d'Alins	15
3. Pepo Foz, Empresa Yeti Emotions	36
4. Joan de Casa Cintet, Propietari	42
5. Ignasi Sinfreu, Propietari	46
6. Ma. Teresa Feu, Propietària	61
7. Rosalia de Castellarnau, Propietària	68
8. Francesc Montané i Ma. Rosa, Propietaris	72
9. Jaume Teixidor, Nou propietari	82

Nº Entrevista	01
Dia	01/12/06
Hora	09:00 h.
Lloc	Seu PNAP, Llavorsí

Informant	Jordi Palau
Càrrec	Director del Parc Natural de l'Alt Pirineu
Grup	Gestors

Ens interessa entrevistar-te per de cara quan proposem propostes de millora. Sobretot ens interessa la diferenciació entre les bordes que estan en enclavaments i les que estan dins el parc. Com ho teniu en compte això de cara a la gestió d'aquestes construccions?

Us explico com funciona això. El Parc té els límits que surten al decret de creació del parc, per tant hi ha unes zones que són el parc i hi ha zones que són enclavats que no són el parc. El parc no té zona perifèrica de protecció ni cap concepte d'aquest tipus, com pot tenir el Parc Nacional d'Aigüestortes. Hi ha molta gent que ens diu i no teniu zona perifèrica de protecció, doncs no. El parc és o estat al parc o estàs a fora el parc no hi ha entremitjos. I Això també és normal perquè el grau de protecció d'un parc és bastant baix i per tant no li cal una zona de coixí en canvi en un parc Nacional que té un grau de protecció molt alt, la zona que té al voltant, que és la zona perifèrica de protecció i que li fa de coixí té una protecció semblant a la d'un Parc Natural a la pràctica i llavors a un parc natural no li cal. Això vol dir que quan estem en un enclavat, per exemple, estem fora del parc a tots els efectes.

Ara Coses a tenir en compte. Primer mentres el parc no... o sigui l'instrument fonamental de gestió del parc i sobretot d'ordenació i planificació, és el pla especial, això ja ho vam parlar. El pla especial encara no el tenim. En el moment en que el tenim, el pla especial en la seva normativa tindrà un apartat que parlà de les bordes que no sabem què dirà, però dirà quina usos estan permesos, quin tipus de modificacions es podran fer i com es podrà tractar el tema de les bordes a l'àmbit del parc. Mentre no hi hagi pla especial el que mana en cada cas és el planejament urbanístic de cada municipi i això cada municipi el té diferent. Llavors, el que diu la llei d'urbanisme és que cada municipi ha de fer el seu inventari de bordes, i en base a l'inventari de bordes ha de veure quin tractament els hi fa... això pot variar però pot ser en funció de l'accessibilitat que tinguin i en funció de varies coses, però l'esquema bàsic és aquest.

Suposo que en el moment en el que el Pla Especial passa per damunt del Planejament Urbanístic, en la redacció del Pla Especial haureu d'arribar a uns acords amb els municipis?

Provablement no crec que comporti una negociació específica amb cada municipi. Lo que si que caldrà és que, a nivell de junta rectora on estat representats tots els municipis, s'arribi a un acord, però no crec que s'hagi d'anar a una negociació amb cada un.

I les que estan fora hi hauria la possibilitat que es pogués arribar a un acord amb els ajuntaments perquè fos una mica similar?

Llavors, en les que estan fora hi ha dues possibilitats. Una, que en algun moment en que es plantegi una ampliació del parc es puguin incorporar al parc, això és una possibilitat més aviat remota, però que en alguns casos es pot donar. De fet, ja hem anat rebent algunes propostes d'ampliació per part dels mateixos propietaris de determinats terrenys. I això fa preveure que a mig termini puguin anar revisant els límits del parc i llavors es puguin incorporar al parc, no, però això seria un cas bastant puntual. Per la major part de bordes que estan fora del parc, i això és el més interessant, l'únic que té el parc és la capacitat de... a veure, segons la llei d'Espais Naturals, el parc ha de fer un informe preceptiu de qualsevol obra o projecte que s'hagi de fer a dins el parc i que pugui afectar els valors del parc, vale. Un informe preceptiu vol dir que s'ha de fer obligatoriament i aquest informe és com una petita avaluació d'impacte ambiental; et diu, s'ha de fer aquesta obra i pot afectar d'aquesta manera i per tant, l'informe és favorable, és desfavorable, o el cas més habitual que és que és favorable però amb condicions. Llavors la llei d'Espais Naturals quan parla d'aquest informes preceptius preveu que es pugui fer informe preceptiu de actuacions que es facin fora del parc però que el puguin afectar, vale. Llavors aquesta és la clau per bordes que estiguin en enclavats o les bordes que estiguin fora però molt a prop, perquè segons l'ús que s'hi vulgui fer pot afectar doncs la regulació d'usos o la regulació d'ús públic o pot afectar el funcionament del parc. Per tant, per aquí, és una via una mica indirecta, però és la via legal contemplada per la legislació.

I si enlloc de l'ús, parlem del no ús, hi ha alguna cosa a fer perquè el no ús faci que això quedi abandonat i acabi quedant en runes?

El no ús vol dir la pèrdua del patrimoni aquest, i aquí si que el parc ha de preservar els valors patrimonials del parc. I això,... és com molt dur dir-ho així però hi ha 70.000 ha de parc i prou feina hi ha amb les 70.000 ha llavors si un element, per les raons x que fos polítiques o del tipus que siguin, va quedar fora, doncs el parc no... no és un objectiu del parc aquest element. Pot ser una preocupació si s'hi vol fer segons què que pugui incidir en el parc, si s'hi vol muntar un hotel o un restaurant que faci que hi hagi gent circulant pel parc per arribar-hi constantment. Aquí el parc podria dir algo en base amb això dels informes preceptius. Però perquè no és perdi

aquest element, aquest element no és objectiu del parc des de moment en que està fora dels límits del parc. Llavors, legalment és així i la veritat és que ja en tenim prou a dins... com per pensar en les de fora. Llavors una mica la situació és aquesta.

Llavors, s'hi ara dius que esteu redactant el Pla especial, què és el que regularieu, sobretot en el cas de les que han tingut un canvi d'ús?

Un segon, un segon, sobre això dels enclavats, una cosa que si que és molt important, cal tenir en compte que el parc té una línia de subvencions.. això no sé si en vam parlar l'altre dia o si ho heu consultat, però el parc té una línia d'ajuts que poden ser ajuts per a municipis, ajuts per a particulars o ajuts per associacions. Llavors, un dels elements subvencionables és la rehabilitació o restauració de bordes, amb la condició que tinguin ús ramader, això és una condició que es posa...

(ja ens ho havien comentat i facilitat en la primera reunió que vam tenir amb ells)

Només pot ser pels elements de dins del parc. Això és una condició. De totes les mesures subvencionables hi ha molts tipus d'actuacions diferents i n'hi ha que són dins i n'hi ha que són fora però de les que són fora només són actuacions d'ús públic que per criteri de... una mica de concepte d'espais protegits, interessa més que se situïn fora de l'espai que no dins, com ara un edifici o un equipament.

I si no es fa servir com a ús ramader sinó que simplement es fa servir per res, també es pot accedir a aquesta subvenció?

Ara mateix no. Tal i com està redactada ara... perquè això no és una ordre d'ajuts pròpia de l'alt Pirineu, és per a tots els parcs de Catalunya.

Perquè nosaltres havíem pensat que, per exemple hi ha les bordes menys accessibles que són les del Barranc del Buscallado que només s'hi pot arribar a peu però que són realment bordes bastant espectaculars perquè són força grans i bueno... fins i tot hi ha com un sender que les travessa i pensàvem que una manera de poder fomentar que es conservés seria creant mena d'itinerari o alguna història així. I llavors, aquestes si que són dins a parc, però si tu crees un itinerari i aquella borda no s'està fent servir per ús ramader representa que tu no podries accedir a aquesta subvenció per poder...

Tal com està escrita ara mateix la orde d'ajuts, que això cada any canvia una mica eh, però la versió de 2006 preveia que arreglar bordes només fos en bordes amb ús ramader i això es feia per evitar qui se les arregla pensant en una segona residència o un ús d'aquest tipus, que de moment no és que estigui prohibit, perquè depèn... ara mateix depèn del planejament urbanístic de cada municipi, però bueno les del

parc, per precaució no es vol potenciar, alems de moment el pla especial ja es veurà què diu exactament, amb el tema de bordes en general.

(truquen a la porta)

I es contempla la possibilitat de donar una subvenció a les bordes com a patrimoni?

Això ara mateix, no entra o entra vinculat en l'ús ramader.

Perquè patrimoni com ermites o altres monuments suposo que si que tenen un ordre d'ajuts?

Ara mateix al parc no hi entren elements com ermites, perquè elements com ... aquí hi ha un tema competencial, les ermites són departament de cultura qui té la competència de.. de finançar actuacions de conservació. El parc vol tenir una visió integral del patrimoni no, i per tant el parc treballa en patrimoni natural que és lo més directe, treballa en patrimoni cultural fent inventaris i llavors hi ha un cert nivell d'elements sobretot els més vinculats a la ramaderia o camins, elements d'aquest tipus si que hi podem intervenir directament amb algunes limitacions, però podem intervenir directament, però en canvi elements així d'art religiós, això no ens hi podem posar ara mateix. Els tenim en compte com a valor del parc, els tenim identificats, en parlem si fem una promoció, si fem un fulletó, o sigui els tenim en compte però ara mateix no tenim competència per entrar a treballar amb ells. I de fet hi ha un altre departament que és el de cultura que arribarà més o menys però és el que li toca fer-ho.

Clar, nosaltres pensàvem que les bordes que estan abandonades que si no s'aconsegueixen ajuts per l'ús agrícola que se'n fa doncs que pel seu valor com a patrimoni, patrimoni etnològic...

En aquest sentit si que és previsible que, la ordre d'ajuts aquesta que pugui tenir en compte això i que s'adapti. El que passa és que bueno, de moment van considerar oportú els que la van elaborar de posar aquesta clàusula per assegurar que aquestes bordes no passaran a tenir usos incompatibles. Suposo que seria molt més fàcil plantejar ajuts per a bordes encara que no tinguin ús ramader el dia que hi hagi pla especial aprovat, perquè aquell dia podràs regular els usos. Així es podrà assegurar que una borda que no té ús ramader s'arregli per preservar-la com a element patrimonial d'interès però hi haurà uns mecanismes per evitar que allà es faci un ús no desitjat, lo qual no vol dir que mai no es pugui fer res que no sigui ramaderia amb les bordes, això també s'ha de tenir en compte. Perquè segurament les bordes poden... en el seu moment podran tenir usos complementaris pués de algunes que puguin ser per visitar-les, per veure com era una borda i que sigui un element una mica museografiat, i d'altres també poden tenir algun tipus d'ús, no tan

com de segona residència sino que en algun cas poden ser un petit equipament de suport a l'ús públic d'una zona per exemple coses d'aquest tipus, i en aquest sentit són edificis que estan construïts sobre el territori i que sempre que es mantingui la seva tipologia externa, una interessa que no caiguin, això com a concepte general està clar, i l'altre... bueno, si se li pot donar usos alternatius en alguns casos, sempre que no s'estiguin creant focus de problemes potencials en un futur, però és una cosa que es plantejar i que en el conjunt d'un parc tan gran segur que s'haurà de treballar. Lo que passa és que lo òptim és tenir el pla especial per poder regular-ho.

Però de moment tal i com està plantejat, el fet que hi hagi una voluntat de rehabilitar-la ha de sortir a iniciativa del propietari perquè... hi hauria alguna manera de fer un consorci o algo així perquè el parc també pogués tenir iniciativa i... dir, fem una mena de consorci, nosaltres t'ho conservem o bueno...

Això és un tema molt interessant. Us explico. Tal i com està muntat ara la ordre d'ajuts és a iniciativa del propietari que digui ei, jo vull arreglar això sóc ramader, i de fet entre l'any passat i aquest ja hem donat varios ajuts per arreglar bordes que tenen ús ramader i algunes en llocs totalment inaccessibles, que s'hi ha anat en helicòpter a portar el material.. però sempre a iniciativa del propietari. Llavors, clar com a objectius de conservació si que és lògic que el parc en un moment donat pugui... li interesse recuperar aquestes bordes que estan aquí que s'estan perdent i anem a intentar parlar amb els propietaris a incentivar-los i que la iniciativa parteixi del parc. Llavors ara mateix, tal i com funciona l'estructura del departament i amb l'estat del parc que és bastant jove no és massa factible de fer coses així, perquè això vol dir... bueno, fer algun tipus de conveni, com deieu això del consorci, hauria de ser una mena de conveni, contracte, alguna formula d'aquest tipu. Lo que si que estem estudiant és, com a aspecte més de fons de tot el que és la gestió del parc. El parc ha d'acabar tenint capacitat de gestió sobre el territori, llavors, ara mateix la capacitat de gestió directe només la tens sobre les finques que són patrimonials, és a dir, les que són propietat de la generalitat i al Parc de l'Alt Pirineu, si arriba a un 5% de la superfície del parc ja és molt, perquè el gruix de la superfície del parc és comunal, és propietat dels ajuntaments. Què vol dir això, això vol dir que a mig termini el parc ha de poder tenir convenis o ha de tenir mecanismes signats de... per treballar sobre el territori amb els ajuntaments d'una banda, per tot el que és terreny de propietat comunal, i després amb particulars. Clar de particulars n'hi ha moltíssims i això pot ser una cosa molt complexa no. Però si que caldrà habilitar algun tipo de mecanisme més o menys àgil de... que legalment permeti fer un acord amb un propietari una mica tipo custòdia del territori n'heu sentit parlar?.. Un tipus de custòdia però des de l'administració, perquè la custòdia com a tal la fan ONGs o entitats privades, pués bueno, l'administració, sobretot en espais com parcs ha de

poder tenir la capacitat, i ara mateix no la té, o no la té d'una formula còmode és una cosa complicadíssima a nivell de tramitacions i contractes i això, però ha de tenir la capacitat més o menys còmode d'intervenir en propietats particulars, vale. I llavors la manera seria fer alguna mena d'acord conveni, s'hauria de veure la formula legal més adequada que permeti dir mira tu tens una propietat privada dins el parc que té una serie de valors que s'han de preservar entre els quals hi ha d'haver una borda o d'entre els quals també hi pot haver un prat on hi fa el niu no sé quin ocell o hi pot haver una paret de pedra o hi pot haver una serie d'elements que estan en terreny particular dins del parc i que són objectius de conservació del parc i llavors aquí hi ha d'haver la possibilitat de fer alguna mena de conveni que permeti que el propietari doni el permís i que el parc i que el parc pugui pagar i pugui fer un intervenció a iniciativa seva. El que passa és que això ara mateix no existeix.

Aquest seria un dels objectius del Pla Especial potser?

Això seria una cosa que el pla especial ho hauria de tenir com a objectiu que ho hauria de preveure com a mecanisme, però encara s'hauria d'anar més enllà i això ja és un tema de reforma legislativa, perquè tal i com està actualment la legislació a Catalunya, la legislació d'espais naturals, és molt complicat intervenir en el territori que no és propietat de la Generalitat, el gruix de parcs en un territori com Catalunya, el gruix del territori no és de la Generalitat. Per posar un exemple, la reserva nacional de caça del Bou Mort, no sé si n'heu sentit a parlar, està al Pre-Pirineu de Lleida, la major part de... és una reserva petita, té ??? ha i d'aquestes 9000 són propietat de la Generalitat. Clar allí hi ha una capacitat de gestió molt alta, el gestors de l'àmbit aquest poden decidir, pos mira aquí fem un camí, aquí fem això, aquí fem allò, o aquí no hi entra ningú, si cal per algun motiu, es pot fer, al moment. En canvi, tal i com està la propietat del territori a Catalunya, pués, i això ho reflecteixen la major part de parcs que...

I aquí encara que la major part del territori és comunal i pertany a l'ajuntament...

Si hi ha parcs que ja major part de la superfície és de particulars. El parc de la Garrotxa, la zona volcànica de la Garrotxa, que està situat a la plana de la Garrotxa, no a la muntanya sinó a la plana, allà és tot particular, el 90% del parc és particular. I allí quan es va crear el parc van encetar una línia de convenis amb particulars. Que ho van fer així una mica sense massa base legal potser, jo no conec ben bé com funciona, però si que van engegar uns determinats convenis. Era un moment en el que en general el desenvolupament legislatiu era molt més feble, això era a mitjans dels 80 i finals dels 80 o així i en aquell moment ho van tirar endavant. I precisament allò és un exemple molt clar del que s'hauria de poder fer. Els parcs han de poder tenir aquesta capacitat. I això és un element fonamental en la gestió de l'espai

protegit i que ara mateix a Catalunya no està gens resolt. I això influeix doncs en temes com aquest de les bordes.

Clar i tot això estem parlant de les que estan dins perquè les que estan fora encara deu ser molt més difícil.

Les que estan a fora estan a fora, són com les que estan en qualsevol lloc que no sigui parc.

I potser per temes de gestió, ens podries dir una mena de prioritats de gestió segons l'estat de conservació o l'antiguitat de la borda, o que sigui l'estructura... o sigui, que fer una actuació perquè es conservi no suposo tan esforç com alguna que pugui estar més en runes, per, a nivell d'actuació veure clarament en quins punts s'ha d'actuar primer, i poder fer els convenis aquests si s'hagués de fer més ràpidament en aquelles on... establir alguns criteris. Nosaltres ho havíem pensat com una proposta.

Això en l'inventari aquell que vam estar fent l'any passat i aquest any estem fent la segona part amb l'Ecomuseu, si que es va tractar d'establir una certa prioritat dels elements que es van inventariant, en funció sobretot del risc de degradació. No tan d'una borda que ja està en ruïnes doncs ja està en ruïnes, sinó d'una que està a punt de caure seria un objectiu més important que una borda que està molt consolidada per posar un exemple. I després també tindria una prioritat alta elements que estan el llocs, per exemple molt accessibles, perquè s'hi pot arribar bé i són susceptibles de que algú hi pugui fer segons què. Hi ha les dues situacions, elements que potser perquè són molt inaccessibles no els arreglarà ningú i cauran i elements que perquè són massa accessibles hi ha qui hi vulgui fer un canvi d'ús o algú que una mica per lliure fer-se propietari i tirar a terra la borda i fer una altra cosa.

El parc en aquest sentit és totalment contrari a que hi hagi canvis d'ús d'aquestes bordes?

Jo tampoc ho diria així. El parc el que ara si té és un principi de precaució mentre no hi hagi pla especial. Però jo crec que cal tenir molt en compte com a filosofia, responant a la frase aquesta que deies, en el dia que hi hagi pla especial, no crec que hi hagi una postura de no es pot canviar l'ús, per definició mai, sinó que segurament es plantejaran segons quin tipus d'usos, de segons quina manera que puguin comportar, a nivell de generació de residus, de generació de freqüentació, d'energia, segons quins factors d'aquests.

I teniu algo al cap d'un prototip de rehabilitació d'una borda, en temes energètics,...

No, de moment no

Nosaltres el que hem vist en la zona que estudiem, és que va cadascú a la seva bola, n'hi ha un que té un motor de no sé què, i diu, no mira, vaig provant, el propà o el butà, i d'altres s'hi posen un placa, els de Virós, del Yeti. Clar i llavors pensem que potser la manera seria estudiar un prototip de rehabilitació..

Seria interessant. Ho podríeu plantejar com a projecte. Que el parc decidís uns criteris òptims des d'un punt de vista ambiental de rehabilitació de bordes en els casos que pel tipus d'ús que es vulgui plantejar es consideri oportú de fer. Per si s'hi vol fer un edifici de recepció de visitants, o s'hi vol fer una borda de demostració del que era una borda, pel que sigui.

Igual que quan es regulen els materials alhora de rehabilitar, que ha de ser tot de pedra,... no hi pots posar totxos. Si es vol rehabilitar doncs no t'hi posis un motor que fa una sorollada... En l'ordre d'ajuts deu existir una regulació de quins materials es poden fer servir i quins no a part de l'ús?

No.

Es que n'hem vist moltes que les han rehabilitat, que tenen ús ramader i que de fora està tota perfecte i que a la porta hi ha posat tot de totxanes, saps, la clapa aquella...

No, l'ordre d'ajuts com a molt limita que l'estètica segueixi la tipologia tradicional vist des de fora, però no entren més enllà d'això perquè això és un tema que no li toca a la ordre d'ajuts sino que li toca ara mateix al planejament urbanístic. El dia que hi hagi pla especial, el pla especial dirà les seves coses i manarà sobre el planejament urbanístic. Però mentre no hi hagi pla especial, és el planejament urbanístic i cada ajuntament quan dona les llicències d'obra qui determina com s'ha de fer aquella obra amb l'ajut del parc. Però no és l'ajut del parc,.. l'ordre d'ajuts és una cosa molt senzilla, et diu per quins objectes pots demanar ajut. El que és la regulació entra dins del criteri aquell de Pla Especial com a element bàsic, i mentre no hi és planejament urbanístic.

Amb l'Ecomuseu esteu fent una segona part de l'inventari i s'estan també fent bordes i tal. Clar ells fan a nivell de tot el parc.

L'any passat van fer uns municipis i aquest any estan fent uns altres.

(...)

Alhora d'analitzar el tema bordes hi ha una cosa que està molt clara, que és que les bordes que més o menys es conserven són les que tenen accés, i amb les que no tenen accés et trobes de tot. (...). Però el major volum de bordes caigudes són en bordes que no tenen accés. Llavors això com a parc planteja un problema important, que és que com a parc està clar que no s'ha de potenciar que hi hagi accés en totes les bordes, accés rodat només per conservar la borda. És el gran dilema.

Perquè fer una mena d'itinerari de bordes, com ho veuríeu des del parc?

Fer actuacions d'aquest tipus que puguin posar valor a aquestes bordes és interessant, però finalment les bordes són propietat privada i és el propietari el que s'ha de trobar a gust. Jo crec que el tema clau, des del moment que es planteja com a criteri que no totes hagin de tenir accés per conservar-les,... des del moment en que això ho tenim com a premisa, jo crec que la gran línia de treball ha de ser una ordre d'ajuts que en aquest àmbit sigui més potent i que doni per exemple més ajuts si la borda no té accés rodat, perquè això vol dir que s'haurà de fer servir helicòpter, que és bastant més car, però que existeixi la possibilitat, de tal manera que el propietari que vulgui, pugui fer-ho. I llavors una altra línia a un termini una mica més llarg seria això que apuntaveu en que el parc pugui prendre la iniciativa en alguns casos en que el propietari ha desaparegut, o no el trobes o no vol ... (...) i que el parc pugui agafar la iniciativa i dir nosaltres te l'arreglem i si tu ens dones el permís d'alguna manera i...

El que veiem és que el parc s'emporta la palma del que està més malament. Perquè el que està més xungo que no té accés rodat i que normalment no són enclaus i que tampoc canviarà d'ús i en canvi el que té accés rodat és més susceptible de canviar d'ús té el problema que en general són enclaus però t'afecta igual i ho hauràs de regular perquè estàs gestionant un parc...

Ojo que esteu mirant el cas de Virós on hi ha enclaus. Alins és el municipi que té més enclaus i en canvi, totes les bordes que hi ha a la vall de Santa Magdalena, que n'hi ha moltíssimes més que a Virós, i hi ha nuclis de bordes molt grans, allí no hi ha cap enclavament allí tot són bordes que estan al parc i n'hi ha moltes, però moltes que tenen accés rodat.

Però en aquestes, per exemple, si que el parc hi podria incidir molt.

Clar, en aquestes pot regular-ne l'ús i tot això. Perquè ara mateix ja se n'estan arreglant moltes que estan amb ajut de parc per a ús ramader, però se n'estan arreglant d'altres que no són d'ús ramader que són per segona residència, clar això de moment.

Això és el municipi que ho regula... però tot el tema de qualificació del sòl, en aquests casos és sòl no urbanitzable no?

Si, el 100 % de sòl del parc és sòl no urbanitzable.

Clar, això suposo que ho haurem de preguntar a l'ajuntament, però per fer aquest canvi d'ús cal fer un canvi de qualificació del sòl?

Clar, mai hi ha el cas de voler fer un edifici nou en sòl no urbanitzable, això si que és complicadíssim.

Però el fet que la qualificació del sòl no sigui urbana vol dir que mai tindrà dret ni a enllumenat, ni a clavegueram, ni a res... clar l'ajuntament et deixa fer el que vulguis però tu t'espaviles...

Aquí moltes vegades s'entra en temes estètics, de tipologia i tot això. De vegades, depèn de l'ajuntament, de vegades amb la llicència pués si que condicionen que tal... però moltes vegades, el passar amb aquest ús residencial ja està una mica al marge de la legalitat. O sigui la llicència d'obres es demana per arreglar la borda, que no em caigui, i amb la mateixa obra, per dins l'arreglen, i l'arreglen vol dir que hi fan el sistema de sanejament o d'enllumenat que faiguen. I tot això clar, aquí són ajuntaments petits que moltes vegades tenen molt poca capacitat de control. I això per fer-ho correcte del tot, l'ajuntament abans d'emetre la llicència ha de demanar l'informe preceptiu del parc, perquè finalment això és una obra que es fa dins el parc, i això n'hi ha que ho fan, n'hi ha que no ho fan. Llavors el parc si ho detecta doncs envia un requeriment a l'ajuntament per dir ei, hem vist que has fet això i això s'hauria de fer d'aquesta manera. Però també, el parc també és jove i tampoc té capacitat de detectar-ho tot.

I en el tema aquest de l'informe preceptiu, que en el cas d'estar fora del parc si es fa una actuació que pot afectar el parc i que encara que estigui fora s'ha de sol·licitar aquest informe, qui ho decideix si es fa o no aquest informe?

Això ara mateix és una cosa una mica... us poso un exemple.

I seria vinculant o no aquest informe?

No, els informes poden ser de dos tipus: una cosa és si són preceptiu o no i l'altre si són vinculants o no. Preceptiu vol dir que s'ha de fer obligatòriament, i vinculant vol dir que s'ha de fer cas del que digui l'informe obligatòriament. Llavors, els informes que fa el parc són preceptius però no vinculants. (...) El que passa és que si les coses administrativament es fan bé, per contradir un informe preceptiu que diu una cosa ho has de justificar molt bé. L'altre cosa és que després no es justifiqui bé i es faci igualment.

Aquí ja entraríem en un tema de relacions entre el parc i l'Ajuntament...

Però contradir un informe preceptiu és algo que t'ho has de mirar bé.

I això de l'exemple aquest que deies?

El Parc de la Garrotxa, que és un dels més madurs de Catalunya, per no dir el més madur de llarg, en el seu pla especial determina uns àmbits geogràfics fora del parc en els quals el parc ha d'emetre informe preceptiu per complir allò. I per quins motius ho fa? Doncs per exemple per conques hidrogràfiques amb aigües que acaben arribant al parc, per connectivitat ecològica, per espais que són importants per a la

conectivitat del Parc de la Garrotxa amb l'espai del PEIN de l'alta Garrotxa. El pla especial dibuixa l'àmbit en el qual les obres que s'hi facin...

Això seria interessant consultar-ho. En el nostre cas, caldria decidir quins enclaus haurien d'entrar dins aquesta zona...

Per lògica, tot el que serien enclavaments, com que estan dins el parc qualsevol cosa que es vulgui fer dins un enclavament (...) pot irradiar cap al parc. Per tant, els enclavaments haurien d'entrar tots. I després hi hauria d'haver altres àmbits de connectivitat amb Aiguestortes o connectivitat amb el Pre-Pirineu, o de tema hidrològic o... (...) és que els límits d'aquest parc és un tema bastant dramàtic.

Nosaltres també havíem pensat com a propostes de millora, no sé, igual és una mica impossible, el fet de crear una normativa una mica homogènia, perquè clar, el tractament de les bordes és una mica caòtic, perquè depèn de si estan dins si estan fora, o depèn del municipi. Creu que seria possible? O potser el fet que unes siguin dins i les altres fora ja és totalment inviable...

No, o sigui el Pla Especial,... o sigui, la manera de fer aquesta normativa més homogènia l'àmbit del parc o pensant en el parc natural de l'Alt Pirineu, seria el Pla Especial, clarament. I el pla especial el que si que podria preveure clarament és que les bordes que estan en enclavats, per posar un exemple, que hagin d'estar subjectes als mateixos criteris que les que estan a dins. Això el pla especial ho podria establir. El Pla Especial l'aprova el govern, no l'aprova el Departament de Medi Ambient, l'aprova el govern i és prou fort com per fer-ho. I llavors el pla especial és un pla que ve també de... en origen ve de la normativa urbanística. A Catalunya el que no s'ha desenvolupat és el tema del PORN i el PRUG, de la llei de conservació estatal. Té validesa legal a Catalunya perquè és una llei de l'estat, però a Catalunya no s'ha desenvolupat perquè abans de l'estatal hi havia la d'espais naturals i la d'espais naturals preveu el Pla Especial com a instrument d'ordenació.

Teniu alguna mena de data per quan estarà fet el Pla Especial?

Estem treballant en... ara que hem estat fent el pla d'actuació per a l'any que ve, estem treballant en un horitzó d'un parell d'anys.

I amb coordinació amb els ajuntaments?

Si, si ... amb la junta rectora... I després, bueno, el mateix procés del pla especial és complicadíssim. Si n'hi ha tan pocs també és perquè a Catalunya hi ha un tramitació que és molt farragosa, tan que gairebé no hi ha cap parc que en tingui. (...) I això és perquè el Pla Especial es vol fer una cosa com molt àmplia, molt perfecte podríem dir, i això fa que sigui molt lent de fer el document o de fer el cos del pla diguem i molt lent després el procés de tramitació, que aquest si que és un procés que està

reglat i que té molts passos, té una aprovació inicial, té una aprovació provisional i té una aprovació definitiva, entre cada una d'aquestes aprovacions hi ha consultes als ens locals, ajuntaments i tal, després hi ha consultes als altres departaments... Hauria de ser àgil,.. però els POUM's també tenen aquestes etapes, però es fa més ràpid perquè és una cosa com més imprescindible, s'ha de tenir.

I al final de tot aquest recorregut, hi deu tornar a haver mancances, perquè clar, ha canviat tot tan...

Si clar. Però al final l'important és tenir-ne un. (...) el pla preveu mecanismes de revisió. Llavors l'important és tindre'l, perquè sinó el parc està coix.

I la gent d'aquí com ho veu, la regulació del pla especial, la regulació en el cas de les bordes...? Com respon? Perquè la gent el tema aquest de que això sigui parc... no s'ho han pres massa... estan una mica a la defensiva...

Si bueno, hi ha el recel davant d'una cosa nova i una cosa que pot portar descripcions i tal.

Més que res, amb el tema dels comunals tenen el sentiment que la muntanya és seva, l'han fet servir sempre i ara clar, amb un parc natural...

De totes formes el parc... es va fer un procés molt àmpli de participació. Va durar 2 anys que realment es van fer moltíssimes reunions amb molts col·lectius. I aquest parc, a diferència d'altres espais, com ara la Xarxa Natura 2000 i el PEIN, jo diria que va deixar una sensació aquí de que s'havia parlat bastant i va entrar bastant millor que d'altres espais protegits. L'altre cosa és que al entrar bastant millor que d'altres espais protegits això ha set a canvi de que és va parlar molt de les coses i es van generar expectatives, amb diferents col·lectius, des de al meu poble tindrà el centre d'interpretació de no sé què i tindrem no sé quantos, i clar, ara mateix, quan comença la gestió del parc, tothom diu, ei lo meu centre on està? I clar, deu centres en cinc anys no farem, gràcies si en fem un o dos, perquè és lent. I hi ha centre que potser no tenen lògica quan els mires en conjunt del parc, s'ha de racionalitzar. I això fa que es generin ara algunes tensions més que no pas en el moment de creació del parc. Que la creació del parc jo crec que va entrar bastant bé. Ara evidentment sempre hi ha la sensació aquesta de dir, la muntanya és comunal... això, el decret de creació del parc intenta ser molt respectuós amb això. Està molt clar que el parc no és el propietari i després també està clar que la propietat de la muntanya normalment és comunal i això hi ha una fulla del decret de creació del parc que ho diu explícitament. Pels temes que s'hagin de fer en comunals s'hauran de parlar expressament amb els responsables dels comunals. I això que deieu abans de si s'ha de parlar cas per cas amb cada municipi, pel tema bordes jo crec que no, perquè afecta a la propietat privada i és un tema més general en tot el parc, però per

posar un exemple lligat amb els comunals, el que si que s'ha de parlar amb cada municipi és la regulació de la xarxa viària, perquè les pistes forestals la major part són comunals i això si que s'ha d'acabar negociant amb cada ajuntament, per decidir quina s'ha de deixar oberta, quina s'ha de tancar...

(sona el telèfon)

A veure si et veus en cor, amb un parell de frases, definir el paper de les bordes dins el territori, com ho veieu això a nivell de parc? És difícil eh.

Jo crec que tenen un paper... tenen un valor cultural que està claríssim, tenen un valor de suport a l'activitat ramadera que és una activitat que està en decadència total però que des del parc i des de molts punts de vista es considera que s'ha de mantenir, per tant, una part de les bordes hauria de continuar fent aquesta funció en un context de ramaderia de muntanya que es manté... dependrà de que es mantingui. I després hi ha tota una grandíssima quantitat de bordes que ja han perdut la seva funció original, que és on hi ha més el problema, que està clar que com a patrimoni s'haurien de poder preservar, i que jo els hi veig un paper, però que no afectarà al 100% de les bordes. Jo crec que el tema va per aquí. Jo crec que hi ha un tema de suport a l'ús públic, que pot ser que moltes es puguin preservar amb tota una sèrie de funcions, des de bordes visitables fins a... fins a un petit refugi o un petit punt de parada en un itinerari o un petit centre de recepció que està obert durant l'estiu. Mmmm pot haver funcions d'aquest tipus, però que no afectaran a totes les bordes. I també està clar que el que és la totalitat de les bordes, responien a unes funcions que ara o no hi són o hi són en una dimensió molt més petita.

Clar, la borda és una edificació funcional, no és com una ermita que té un valor més...

Clar i l'administració mai podrà assumir... com si ha d'assumir de conservar totes les ermites, que al final són poques, n'hi ha moltes però són poques, mai podrà assumir de mantenir totes les bordes. A part de que són propietat privada, és l'altra cosa a tenir en compte. Llavors, el gran... a més a més del que acabo de dir, d'un cert paper d'ús públic d'una part de les bordes, una altra part que mantingui l'ús ramader i després el gran dubte està en si hi pot haver algun tipus d'ús residencial que sigui compatible en mantenir la tipologia de la borda, o sigui els seus valors patrimonials i en no... i en ser compatible amb els usos d'un parc natural que jo crec que és possible (...) jo crec que si es defineixen uns criteris ambientals, restrictius, que donin totes les garanties, i es defineix que són de ús residencial del propietari de la borda, no que fas allotjaments o que les vens per a que algú hi faci algo més, sino que es manté la tipologia de la borda i es donen garanties en quan a residus i tot això. (...) El que passa és que aquí és on hi ha el tema més dubtós, i jo ara mateix...

és un tema que com a parc s'ha de tenir molta precaució amb això, i llavors, és el gran terreny de dubte ara mateix, que podria acabar afectant a moltes bordes, de totes aquestes que no mantindran ús ramader i no tindran un públic complementari, de totes les que queden, doncs hi ha una part que potser podrien entrar per una via d'aquest tipus, que això en el marc del pla especial es podrien crear unes bases per fer-ho. Però no estic dient pas que ho faci perquè no sé què dirà el pla especial. Però és on hi pot quedar un terreny de dubte. I sempre jo crec que hi haurà una fracció de bordes que no hi haurà res a fer.

I n'hi ha que ja es veu clarament que els costos per mantenir-ho o rehabilitar-ho no compensarien...

Jo crec que també com a valor patrimonial, l'objectiu de conservació tampoc ha de ser el 100% de les bordes. L'objectiu de conservació és o bé unes poques bordes singulars perquè tenen alguna cosa diferent de les altres, perquè són el doble de grans o perquè tenen una tipologia diferent o això, aquestes segur que són un objectiu. I la gran majoria restant, pos l'objectiu serà una mostra, una mostra que es pugui conservar bé de lo que eren les bordes. Però crec que mai es podrà aspirar, com a patrimoni a conservar-les totes.

Potser algunes que se'n conegui la funció... doncs la gent venia de tal poble i plantava no sé què allà i... com a patrimoni etnològic.

Si, hi poden haver uns criteris, com aquest o singularitat o representativitat o uns criteris que justifiquin que una fracció de les bordes es conservin pel seu valor patrimonial, i l'altra cosa serà, amb quin ús, doncs una serà perquè manté l'ús ramader, les altres seran perquè se'ls hi pot donar un ús públic, les altres perquè potser podran tenir un ús residencial puntual i acotat de determinada manera, i després hi haurà l'altra gran part de bordes que es perdran probablement i... Qui sap potser d'aquí a 50 anys es reactiva la ramaderia a la vall i es recuperen totes les bordes.

Nº Entrevista	02
Dia	01/12/06
Hora	16:00 h.
Lloc	Ajuntament d'Alins

Informant	Josep Poch
Càrrec	Alcalde del municipi d'Alins
Grup	Gestors

Estem realitzant un inventari de les bordes de la zona del Bosc de Virós. Ens agradaria que ens poguéss donar informació sobre aquest tema.

Valeri Associats de Barcelona estan treballant en el POUM del Municipi d'Alins, encara no està acabat i teníem una mica de presa per abans de finals d'any pogué fer l'aprovació inicial i abans de les eleccions poguéssim acabar-l'ho. Fa 12 anys que està amb aquest estat. Primer eren normes subsidiàries, ara han passat a ser POUM i clar, amb només 12 anys s'ha canviat la llei 2 o 3 vegades, i s'ha hagut de tornar a refer tota la feina que hi havia feta. L'alcalde que hi havia abans hi va estar 8 (20?) anys i no el va acabar no sé perquè. Ens restricten bastantes hectàrees terreny bordes i pobles escampats per tot arreu, les feines fetes al municipi a un principi tampoc se van fer massa bé i clar, quan vam anar a urbanisme i no ho van acceptar, es va haver de modificar tot. Han canviat de tècnic dues o tres vegades, ara són més.... em sembla que funciona la cosa millor, tenen més pràctica i se dediquen molt en això.

(Comenten les bordes que hi ha al bosc de Virós i els noms de les bordes del Barranc de Bucallado)

A baix de tot del barranc hi ha una borda que està a prop de la carretera que és del Coix, Viscastros que ara està arreglada, després pujant n'hi ha una en runes que és la del Viudo, més amunt la de Curtiu, la de Bartomeu, una que li diuen del Cubano i després n'hi ha una altra, la de dalt de del Sinyo de la Nena.

Les de Buiro n'hi ha una que està bé, un altra que ja està caiguda i una altra que ja no l'he vist mai en peu que està a dalt el cap del tot tapada en un racó, després hi ha una ermita, l'Ermita de Santes Creus que està indicat. Després pujant cap dalt hi ha el refugi, que és el refugi del Gall Fer.

Però allò era borda?

No, no, se va construir com a refugi per a la gent que treballava en el bosc, clar, era molt pesat pujar i baixar, i llavors perquè és poguessin quedar allà i poguessin muntar una quadre pels animals o un garatge per poder tancar un tractor o un cotxe que estava per allà.

Això clar, la gent, cada vegada se treballa menys als boscos, i ja tothom té cotxe i puja i baixa. I ara han fet l'estació d'esquí nòrdic i el fan servir per l'estació.

Doncs després de fer la part descriptiva i l'inventari de les bordes, ara ve la part de veure per què servien, com funcionaven abans i com funcionen ara les bordes..

Pues abans les bordes funcionaven i eren com un magatzem de pastu pels animals, els prats que hi havia al voltant, allò de dallaven tot, després l'herba dallada la feien secà i ja quan estava seca l'almazenaven a la segona planta de la borda. I en moltes bordes d'aquestes hi tenien animals tot l'any, i en algunes si us hi vau fixar hi havia una cabana al costat.

Si

Significa que alguns si quedaven, s'hi quedaven amb els animals allí. Fins que tenien a dalt lo pastu, hi havia animals tancats allà, i quan s'acabava el pastu baixaven a baix al poble.

Més o menys, aquí a Virós hi hauria alguna manera de poder posar alguna mena de data.. o ...

Dels anys que fa?... és molt difícil. Perquè hi ha gent que diu que si abans Araós era Virós, home clar, no es troba cap document d'això.

Jo això ho he sentit a dir, que l'antic poble d'Araós abans era Virós, per això hi ha la capella i tot allò...

Hi ha molts restus d'obra de paret antiga, però clar, al no trobar cap document ni troba re.. s'ha trobat algun document antic que Araós pertienexia a Besan, com Ainet, Ainet de Besan perquè pertienexia com si diguéssim a cap de municipi a Besan. Però clar, ara resulta que Besan ha desaparegut, no hi ha gent..

Han baixat cap a la carretera.

Clar és que és normal, allà a Besan pujar.. s'hi has de pujar, ni que sigui una ampolla de butano, quan arriba...

I encara hi ha gent que hi puja, n'hi ha uns que viuen a Lleida, i encara hi pugen, igual hi pugen 20 o 25 vegades a l'any. Tenen una casa que està bastant bé, i sempre hi ha roba estesa allà al balcó.

I els propietaris de totes aquestes bordes?

Si, totes les bordes tenen amo.

Totes són de propietat privada? les de Virós no són comunals, de l'ajuntament?

No, però ni ha una que la vam arreglar i vam quedar, que enlloc de pagar-li un arrendament, doncs la vam arreglar i la tindrem, la fem servir fins que haguem cobrat lo gasto que vam fer.

És la que té les plaques solars? És que allà n'hi ha dues que estan bé, hi ha la de les plaques solars...

Si, però l'altre no s'utilitza per l'ajuntament, era d'un particular...

I la fa servir encara?

No, ja no en fa res, *perquè tenir bordes no es rentable.*

Aquest senyor no viu aquí?

Bueno, viu.. té la casa aquí, l'estiu s'està aquí, però com que és gent molt gran llavors ja estan sols i per cuidal, té una germana a Lleida i ...

I llavors, la part que està arreglada la fa servir, bueno, representa que és de l'ajuntament mentre acabi de recuperar...
Sí...

Però la fa servir Yeti, no? L'empresa...?

Si, si si si, bueno, Yeti treballa amb una empresa que li ha donat l'explotació del què és bordes i estació d'esquí, (perquè l'ajuntament...) llavors hi ha un tracte, que Yeti ha de pagar un arrendament cada any, per la borda i pel refugi, de lloguer.

I quan aquest arrendament hagi acabat llavors tornarà a ser del propietari?

Si, si, si.

I llavors si el propietari no en vol seguir fent el mateix ús, no es podrà...? O hi ha alguna mena d'acord?

Home, no en podrà fer el que li doni la gana, perquè avui les bordes..., abans encara hi van haver uns anys que les bordes se podien rehabilitar i fer-n'hi un canvi d'ús i enlloc de tenir una borda fer-la com una vivenda, però ara ja no. Ara només t'ho deixaran arreglar com a borda, però com a vivenda no. I en part, també està bé perquè a la llarga serà un problema perquè mantenir serveis allí, pels que hi vagin a viure allà, s'han de mantenir els accessos auberts, i despues a una hora demanaran la llum a altra hora el sanejament, clar tot allà no hi ha re.

Ara funciona, amb l'aigua d'allí, perquè hi baixa l'aigua del poble i vam connectar la mateixa xarxa de l'aigua del poble. I les cloaques, hi ha un pou mort allí, hi ha un pou allà gran ...(8:28).

A Virós l'aigua és amb xarxa igual que el municipi?

Si, si, si. L'aigua que abastiseix el poble d'Araós baixa d'allà.

Però només arriba a les de Virós? O també va a altres bordes que hi arriba l'aigua?

No, no. A Virós perquè surt d'allí mateix.

Llavors del tema així de propietaris? Perquè hi ha unes quantes bordes que són dins del què ara és PNAP i altres que són d'Ajuntament.

No, no són de l'ajuntament.

Bueno, que són competència de l'ajuntament.

Només la té arrendada l'ajuntament, no hi ha res més. I llavors n'hi ha un que no se sap de l'amo, i aquella intentarem reconstruir-la com a borda o com a refugi. Allà a on hi ha la barbacoa, aquella que encara tenia les parets a l'esquerra de la barbacoa. Mentre hi hagi els indicis que hi ha borda, es pot tornar a reconstruir.

Teníem pensat posar-hi un parc de fauna amb semi-libertat, allà on comença el bosc a primera banda d'Ainet, agafaria una part del bosc d'Araós i una part del bosc d'Ainet, després allò es pot reconstruir com a centre del parc de fauna aquest. Ara s'hi està treballant, el Ministeri de Medi Ambient està fent el projecte ja del parc. I es clar nos interessa un poc de professional ara aquesta noia de Virós està interessada, li agrada molt...

I aquestes bordes de Virós, totes que coneixeu l'amo són del mateix?

Eren de 3 o 4 cases diferents, cada propietari tenia una borda allà. I aquesta que no sabem de qui és, no hi ha documentació i està ficada a dintre de terreny comunal i com que hem mirat el cadastre, hem mirat el registre i no es troba cap paper de res. I sabem que hi havia borda, i el que nos interessa és poguè-la arreglar pel Ajuntament, perquè es clar, no podem fer res públic amb una borda que no é nostra, si fem públic ha de ser amb una cosa que sigui de l'ajuntament i podem apretar una mica més.

I les altres bordes que hi ha a la zona que fem nosaltres, coneix tothom el propietari?

Si, el què passa és que hi ha gent que ha marxat dels pobles aquests, i hi ha familiars uqe han marxat i a vegades es fa difícil trobals on paren. Perquè uns són a França, d'altres són a Barcelona, d'altres qui sap on paren.

És que fa molts anys, i la gent van marxar, perquè quan va començar a anar malament l'agricultura i en casos que només hi quedava gent gran han anat desapareixen.

I d'això quan fa més o menys?

Deu fer ja... cap a 30-40 anys. En aquestes bordes d'amunt, jo hi havia estat a segar, de segador i sembrava i tot, i a Virós també. A Virós hi havia camps i jo pujava a segar amb treballadors que pujaven d'allà a Araós i des de Gerri de la Sal.

I més amunt de Virós hi havia estat?

No.

Aquest bosc se va tallar tot, a Araós se va tallar tot pel ferro, per fer carbó, los pins se van

I això de quins anys estem parlant, més o menys?

Jo això no ho he viscut, deu ser de fa 100 anys. Heu vist el mall que hi ha a l'entrada d'aquí a l'Ajuntament?

No ens hi hem fixat.

Aquest encara està fa llàstima què ha desaparegut molta cosa... voldríem reconstruir el museu de la farga però la fina va ser nostre per puguè trobar el material....

I a nivell d'ajuntament, tot el tema de que hi ha bordes que la gent se les vol arreglar com a vivenda, bueno com el què està passant amb la de Viscatros i la borda del padrí que la tenen uns andorrans...?

La borda del Padrí pujant cap a Virós?

Si, a la porta hi ha una placa que posa.

Aquella borda nosaltres la coneixem com la borda de Peguera, de la casa de Peguera.

En el mapa que ens van passar no hi deia cap nom, i vam veure a la porta de la borda que hi deia Borda del Padrí, i vam pensar que es devia dir així.

Si, perquè ho van arreglar els nets i suposo que com que era del padrí. Estava caiguda abans, la van reconstruir. En canvi, la de baix de Cerdà, la de Belliver, encara s'aguanta.

I aquesta del Padrí quan la van reconstruir?

Fa 2 o 3 anys.

I estava sense teulada i tot?

Si, si, en runes i amb arbres i esbars per dins i tot.

Aquella és maca.

Si, totes les coses arreglades estan bé. El que passa és que quan queda abandonat, pues s'emplena, s'emplena de porqueria , d'arbres, esbarços... N'hi ha un altra a sobre que ni es veu.

La de cerdà?

No, la de Periscolà. La de Cerdà encara s'hi veu la teulada.

Nosaltres tenim els noms entesos malament em sembla. Nosaltres aquesta que ens dius que té la teulada la coneixem com al de Belliver.

Si, la Belliver de Cerdà, si.

Llavors seguim un senderet et porta a un altra borda que només li queden les parets que ens surt al mapa com la de Cerdà.

Pujant a l'esquerra, no? Aquesta és la de Periscolar, la que us dic jo. (17.15)

Doncs després n'hi ha una altra més amunt de Buiro, arran de carretera, que tampoc té cap nom, que està en runes.

Allà tot just on fa la corba la carretera, allò és Buiro, tota la zona aquella d'allà és de Buiro...

I a Buiro quantes n'hi ha?

N'hi ha una que està en peu, i una altre que està al costat caiguda. En un costat n'hi ha la caiguda i en l'altre la cabana que té dos pisos.

Aleshores, quan hi ha un canvi d'ús, que algú decideix arreglar una borda i fer-se-la com a residència? Això a nivell de l'ajuntament, perquè aquest sòl està qualificat com agrícola, no urbanitzable. I aleshores es fa una requalificació del sòl? O...

No, lo de fora s'ha quedat tot igual, només s'ha deixat canviar lo de dins del què és la borda.

Com ho reguleu vosaltres?

Nosaltres, quan urbanisme acceptava que això es pugues rehabilitar com a vivenda, pues nosaltres donàvem llicència i s'ha acabat. I allà s'ho van arreglar de la seva manera, perquè l'ajuntament no els interessa fer-hi res. N'hi ha algunes que són a molta distància, n'hi ha que per arribar-hi s'hi ha d'anar caminant.

Però no es dona la llicència per fer-hi una vivenda, no?

Se'ls hi accepta lo canvi d'ús, i quan poden fer-hi un canvi d'ús vol dir que està permès. Perquè un canvi d'ús significa, canviar-ho d'agrícola de borda per vivenda.

Llavors està qualificada com a vivenda?

Si, ara si. Però clar, ara ho han tallat això, ara no ho deixen fer. I en part ho trobo bé, perquè n'hi ha tantes bordes...

Des de quan no es pot fer això?

Des de fa 3 o 4 anys. Hi ha la de Viscastros que ho està fent, perquè com que ja fa molts anys que ho va comprar i que té la llicència demanada... aquesta encara hi ha entrat, però...

I en aquesta zona les que s'hi ha pogut fer un canvi d'ús són, la de Viscastros i la de Peguera, no?

Si, que estava a terra i quan la volgueren arreglar encara estava permès.

I ara les que no tenen un canvi d'ús ja no es podran arreglar?

Es poden reconstruir i arreglar com a bordes, però res més.

I la de Virós també té un canvi d'ús?

No, no, allò continua sent borda igual. Només es va fer el què és el sòl del paller, es van canviar les bigues es va fer la teulada com estava abans, que s'hi pogués entrar, perquè ara hi tenim perquè hi entri la gent quan plou, mengen a dins de la borda, i hi vam posar la llum ires més. Però no hem demanat canvi d'ús, perquè no és vivenda.

Però hi ha com una mena de restaurant, oi? I això qui ho porta, els del Yeti mateix?

Si, però només funciona el mes d'agost.

Però és com si fos d'ús d'hosteleria una mica, no?

Si, però només funciona el migdia. Hi ha molta gent que van a dinar allà, amb crios, i s'hi està prou bé, mengen allí i s'hi passen la tarda.

Llavors, l'aigua ve de la xarxa, l'electricitat seria de la placa solar, ve de la placa tota l'electricitat que s'utilitza allà?

Si, si, bueno, ja et dic, com que no es treballa al nit, llavors, poca falta que hi fa. Però, hi toca molt el Sol, i es carreguen molt bé les plaques i per fer la llum que gasten allí, n'hi ha prou.

I aquestes bordes, com la de Viscastros, que fan canvi d'ús, hi ha algun tipus de normativa per la rehabilitació, s'hi ha d'utilitzar plaques solars...?

No, no els hi entra, ara si, s'hi ha d'aplicar plaques.... (sona el telèfon)

2n gravació:

Saps què passa, que ara lo terreno no en té cap de valor, només per un pam de terreno, els veïns s'hi barallaven. Perquè clar, hi havia molta gent als pobles i vivien de l'agricultura. Ara com que l'agricultura cada vegada va a pitjor doncs s'han anat

abandonant tot, i ha arribat a un moment que el terreny ja no té valor. Qui podia, feia la borda en terreny públic, per poder aprofitar 20 o 25 metres més o 50, el que fes la borda, prop d'allà on cultivaven. Si per cas l'ajuntament s'hi fiques, que tampoc ho farà, per barallar-se amb la major part dels veïns.. la majoria de les bordes són en terreny públic i tindríem problemes, però bueno, tampoc cal anar.

I fent una mica d'història, l'inici de la borda, a part que dallaven l'herba podia ser que hi poguessin les famílies i fessin horta...?

No, no, aquí no. Aquí se cultivaven els camps, bueno, se sembraven patates, se sembrava blat i del prat, se dallava el que era l'herba i la feien secà. I la borda servia per almasenar els pastos pels animals per l'hivern.

I no era només a l'estiu?

A l'estiu, la gent s'hi estava més, i hi havia dies que s'hi quedaven a les bordes, quan hi havia molta feina, entre segàvem i arroplegàvem l'herba, doncs los mossos s'hi quedaven. Les que tenien cabanes, portaven lo pasto i tot a la borda, però llavors dormien a les cabanes.

El pastor sol? Sense la família?

I algunes famílies també s'hi quedaven, perquè clar lo normal, les dones segaven i feien les garbes. Ara es fan amb les empacadores, abans se feien a mà, (*explica amb símbols com es feien les garbes*) lo blat es lligava i les amuntaven les garbes allí, fent cabellons, es tapaves, fins que la palla estava ben seca i normalment s'agafaven i es portaven als corrals empedrats grans, i tiraven allí, i després hi feien passar els animals i els feien voltà allà fins que de la palla saltés tot. Retiraven la palla, la posaven al paller i l'altra ho posaven amb sacs i ho carregaven amb els animals i cap a casa. Era una feina bastant complicadeta i molt pesada.

Vostè la feia?

Si, fer garbes i segar, si. Allà a Virós ja hi havia pujat amb el carro, abans s'hi pujava amb animals amb carregues, les carregues segur que no sabeu què eren...

No

Primer posaven lo *bast*, que era lo coixí que portava l'animal per portar la càrrega, llavors portaven com quatre barres, totes tot enganxat com un quadre enganxat i en cada costat ho anaven emplenant de palla. I perquè el rogolat no se perdés portaven com un llençol que feia tot la bossa i lo blat que queiva es quedava allí a la bossa. Havies de pujar ben d'hora de dia, perquè era a una hora llarga de la borda de Virós. I allà carregaven els animals i avall, els posaven un a darrera l'altre per carregal-se i cap a casa.

Però jo amb això ja no m'hi havia trobat, m'hi havia trobat amb el carro. Jo havia estat en una casa d'allí al poble, i havia pujat amb una parella de bous, amb carro. Es feien dos viatges, un al matí i un altre a la tarda. I me'n recordo que al migdia quan pujàvem ens foníem de calor, i moltes vegades me quedava adormit al carro.

Els bous anaven molt lentament, anàvem pujant anàvem pujant, i jo m'adormia i quan em despertava ja arribàvem a dalt.

Quants anys tenia?

Devia tenir uns 15 o 16 anys.

I per qui era que treballava?

Cerdà, Cerdà d'Araós. L'amo de la borda de Belliver.

Allà a Araós també n'hi ha una que es diu borda de Cerdà també, oi?

A Araós n'hi ha dos, a vora a baix la carretera. Una que n'hi ha una de Felip i una altra de Cerdà, que es diu les Bordetes, i despues l'altre que està allí a prop de la bàscula. Primer hi ha la de Sansa a vora la bàscula i després hi ha la de Cerdà.

I aquestes del poble perquè s'utilitzaven?

Aquestes del poble per almasenar pastu igual, tenien el pastu allà i hi tancaven els animals allà, perquè inclús a l'hivern allí podien arribar bé. Perquè a l'hivern hi havia bordes que tenien un metro de neu, ara no cau la neu que queia aleshorens. Quan n'hi ha un pam o dos encara hi pots pujar, però quan arriba més amunt del genoll altantu, eh?

I era la mateixa família Cerdà que tenien les dues bordes? tenia varies bordes?

Tenia les dos de baix de la carretera, la de Belliver, i segons diuen una de les que està en ruïnes a l'entrà a Virós a l'esquerra, segons diuen també era seva. I després una altra a la part solana encara.

I com és que la mateixa família tenia tantes bordes?

Era la casa més gran del poble, i tenia molt més terreny i clar, per poguer almasenar tot l'ordi que feven doncs els feia falta.

I per això tenien gent que treballés per ells?

Al poble tenien 3 o 4 pallastres.????(6.46)

I ara què se n'ha fet d'aquesta família?

Ara ja només queda un home.

Nosaltres vam estar parlant amb en Ramon, és ell de la casa, d'aquesta família?

Sí, és l'únic germà que queda al poble.

I ens va explicar que feia un any enrera o així havien restaurat la borda per dins... però no ho sé com ho va fer, sap si va demanar alguna subvenció o... ?

No ho sé, bueno, ell no ho va fer, ho va fer un altre que hi tenia els animals. Uns que viuen, bueno, baixen de Tor, i ara estan aquí a Ainet. I com hi tenien alguns camps arrendats i aquella borda, llavors la va arreglar ell.

Qui és aquest senyor?

El Palanca, coneixeu la història dels Palanca de Tor... *(Parlen dels problemes de Tor amb les famílies del Palanca i Sansa)*

I el de Sansa és el d'aquí a Araós?

El de Sansa té una casa en propietat a Tor i a més a més en té a Araós. Té una casa a Araós i té la borda aquella. I una altra casa de paller que està al poble. I té dos o tres camps d'allà a Araós. I ara les vaques les baixa allà. Si us hi heu fixat, allà davant de la borda a prop de la carretera hi ha uns camps que hi ha vaques que són de Sansa.

I són seus o els té arrendats?

No, són seus.

I encara la fa servir doncs?

Sí, sí, sí, encara hi té pastu i almasena pinso per les vaques.

I els animals que anaven a les bordes quins eren?

Més que res vaques. I cavalls, en un principi en els primers anys, tiraven més els cavalls que les vaques.

Els primers anys de quan?

Conta uns 40 o 50 anys. Llavors hi va haver un temps que les mules valien molts quartos perquè servien per treballar les mules. Cap a l'Urgell i cap a baix que pràcticament encara no hi havia ni tractors, doncs tot se treballava amb mules. Llavors valien bastants quartos, no ho sé si us n'heu sentit a parlar de la Fira de Salàs, tots els animals del cap de muntanya aquests anaven a parar tots allà. Allà a la fira de Salàs es negociaven els animals.

Els criaven aquí i els baixaven a vendre?

Sí, sí, però caminant eh? No com ara que es baixen amb camions cap aquí i cap allà.

I la família aquest Cerdà, totes les bordes que té, no les fa servir totes no? La que hi ha més a prop del poble i...?

Sí, ara només fa servir la del poble. Ja només hi tenen unes 10 o 12 vaques aquests.

I la resta les han venudes o encara són seves?

Les té amb aquest que us dic que baixa de Tor amb les vaques.

Perquè la de Belliver, encara està prou bé, no?

Si però, si es descuiden els hi caurà també. La tenen bastant abandonada. Ja no els hi tanquen els animals allí, a més tampoc i tenen pastu a dins, si no hi tenen pastu per menjar no té sentit.

Clar, llavors de feia servir, per tenir-hi el pastu a dins i no et calia sortir i tiraves el menjar des de dalt, hi havia uns forats allí a les bordes els heu vist? al costat de les parets a sobre les menjadores, per tirar el menjar cap a baix. Jo aquella borda l'havia vista a tope, fins a dalt les bigues de la coberta, tota plena d'herba, llavors se'n feia molta d'herba i palla i de tot, allí a davant de la borda que hi ha com un pati, allò eren corrals, tot empedrat i ben net, i allí s'hi batia la palla i s'havia d'arroplegar tot li que quedava allà, i llavors havies de ventar el blat, un ventador sabeu lo que és?

Un ventador és un aparato de fusta que des de dalt s'hi anava picant el blat, allà on porta el gra, l'espiga, i allò se remenava amb una manibela i anava baixant lo blat i passava per uns coladors que hi havia que feien de filtres i lo gra anava baixant i la palla tota a fora. Anava quedant lo blat i per l'altre costat sortia net. N'hi havia alguns que aprofitaven quan feia vent ho tiraven des de dalt i el mateix vent la palla la separava, com que el blat pesava més.

I les de dalt del Barranc de Buscallado?

Aquestes, jo no en via vist a segar mai allà, però arroplegar herba si. I els animals a la borda del Cubano hi vivien. L'amo va vindre de Cuba i se'n va anar a la borda i va viure tota la vida allà.

I com es deia aquest senyor?

Li diven lo Cubano. No ho sé quin nom, té la família a Ainet, aquests segur que ho saben, que són els de Casimiro d'Ainet.

I aquest senyor hi tenia animals?

Si, tenia animals allí a la borda, i es quedava ala cabana que hi havia allà al costat.

I s'hi estava a l'hivern també?

Si, si tot l'any. Baixava cap aquí a comprar el pa i el que li feia falta i tornava cap allà. Ell tot sol.

I quin tipus d'animals tenia?

Vaques, així també munyia i tenia llet i en podia fer formatges i ... Perquè llavors la llet d'allí no la podies baixar per anar-la a vendre, perquè l'havies de baixar cada dia fins a baix a Ainet, i no sortia. Jo des de Buiro n'havia baixat, eh? Al coll, la carregavem amb dos tirant al coll, i au! 20 o 25 litres de llet i avall.

I això a quina època?

Jo devia tenir 18 o 19 anys. Normalment es feia cap a la tardor, llavors ja no s'hi treballava tant a les bordes, s'hi gastava tot lo pastó i llavors ja es baixava cap al poble a passar tot l'hovern. Llavors era un inconvenient llavors a totes les cases i baixaven les vaques i s'havia d'arroplegar tota la llet que es ficava en uns bidons de 25 o 30 litres i ens ho emportàvem. Llavors ja van vendre les cubes, i d'això no fa tants anys, deu fer 7 o 8 anys o 10. No rendia la feina que es feia i l'han abandonat, uns s'han anat amb parelles amb uns altres i una han marxat i això és normal.

Home, aquí quan vam venir les hidroelèctriques...

Si, van fer bastant mal, aquí al municipi d'Alins vam quedar molt afectats. Ara mos han tret l'aigua del riu, van fer una presa i desvien el riu cap a la Vall de Cardós, i a nosaltres mos treuen l'aigua quan més falta fa, perquè quan a ells els falta aigua.. quan hi ha pocs recursos en falta a tot arreu i llavors ells de l'emporten. Llavors aquí tenen problemes els pagesos que reguen, perquè se l'emporten cap allà i la feina és seva per poguè regar els prats. I l'altre problema que hi ha, que el dia que hi ha turmenta i sobre aigua llavors l'engeguen tota, i totes les preses que fan els pagesos al riu per fer entrar l'aigua, així el riu s'ho emporta tot. I al cap de quatre dies torna-ho a fer. Això està passant ara i ja està fet de 20 o 25 anys. Això ho van fer per les centrals hidroelèctriques. Ara mos trobem que ve lo riu de Tor que té la concessió aquesta, el què passa que aquest no el van desviar, no sé perquè. Hi heu estat a Tor? A dalt hi ha una punt que hi baixa el Barranc de Gerri que baixa i que tenen la concessió aquesta. A nosaltres ens interessaria poder-hi fer una min-central, hi ha prou cabal d'aigua, i es podria haver aprofitat. Però ara no hi podem fer res, perquè té tota la concessió, no fa res, i nosaltres tampoc hi podem fer res, perquè van renovar la concessió.

Cada quan s'ha de renovar la concessió?

Depèn del plas, perquè abans de s'acabi la tornen a renovar. D'aquesta manera ningú hi pot entrar.

Llavors que el cabal hagi baixat, la gent també ha anat...

Clar, menus aigua, i també una altra de les coses que no veiem correcte, hi ha una part molt important de centrals que porten quartos, i nosaltres som els afectats, que mos han tret l'aigua i som els més perjudicats com aquell qui diu, aquí el màxim que paguen és una misèria. Això ho van fer molt malament i som els perjudicats més directes. I tots els empleats han anat cap allà. Aquí n'hi havia algun, però van trobar els treballs allí i s'hi van quedar. I la gent d'aquí ha anat marxant.

I molts fills tampoc volen seguir-la feina...

És una feina molt sacrificada i molt lligada, els animals mengen cada dia i s'han de cuidar i si estan malalts... igual que un familiar si es troba malament si ha d'estar pendent sempre, doncs igual. I clar, la gent ara, volen treballar 7 o 8 hores i les èpoques de joves amb més temps, passar-ho bé i anar-se'n de guerra por ai. I si hi

ha animals que no estan bé o ha parit una vaca, no els pots deixar abandonats. La feina era dura, però la gent l'anàvem fent fins que ens n'avem podent defensant de sou, però clar, quan et fas un tip de treballar i veus que els diners no arriben, t'has de buscar un altre ofici.

I amb tot el tema de les bordes, totes les que ja no es fan servir i s'han anat abandonant i han anat caient i els propietaris no les mantenen i això..

No les mantenen, perquè són bordes que segons on estan tampoc tenen sortida, i cal, les que tens allà al Barranc de Buscallado, ja m'explicaràs com t'hi fiques allà, ara imagina't que hi volguessis fer obres allà, només pots fer-ho amb helicòpter, i quan val? I trobar gent que t'hi vulguin anar, perquè si han d'anar fins allà caminant, no hi aniran eh? Avui en la construcció es troba feina a tot arreu encara, i qualsevol se'n va allà caminant.

I aquestes si ja no es fan servir i no es mantenen, s'acabaran perdent?

Si, estan destinades a que desapareixien.

I des de l'ajuntament hi ha voluntat que es mantingui una mica ,o..?

Si, però l'ajuntament, al ser uns edificis de propietat privada, no t'hi pots ficar. Perquè clar, si ells ho venguessin amb un preu, però clar, l'Ajuntament tampoc no pot fer un gasto amb una cosa que ...

Però, no vendre, però alguna mena com de concessió...

Però hi tenim el mateix problema, si l'Ajuntament no hi inverteix i hi va fent algun manteniment, amb quatre dies allò caurà.

Perquè més o menys, vostè sap quan temps fa que ja no s'utilitzen les d'allà al barranc?

Uns 35 o 40 anys...

N'hi ha alguna, la del Sinyo de la Nena que encara està prou bé.

Si jo quan vaig a caçar sempre hi passo per allà i està dreta.

I fa 40 anys que no s'utilitzen, deunido com es mantenen doncs, no?

Si, si s'ha tingut la sort que la llosa que és a sobre és bona i està ben col·locada i no hi ha goteres, perquè el problema d'aquestes bordes és quan comença a entrar aigua. Perquè clar, es va podrien la fusta i després és quan cauen. I les parets són de terra, i si hi va l'aigua.. la teulada és la clau de tot, de les bordes i les cases, perquè aquí hi ha moltes cases que són de terra, totes les cases antigues són de terra. La casa on visc jo ho és, hi ha una paret que a la part baixa i ha un forat que fa 80, eh?

Vostè viu a Araós oi?

Si, allí no hi entre el fred.

en té cap de borda?

No, no en tinc cap, era una de les cases més baixes que hi havia al poble i no en teníem. Encara recordo quan el meu pare, tenia 2 vaques i un ruc i va haver de recorre a vendre-ho. Jo llavors vaig anar uns anys a fer de mossos en cases de pobles d'aquestos, a Ainet m'hi vaig està 4 anys, aquí a Alins m'hi vaig està 2 anys... portava cabres.. 120 cabres tu!

Vostè sol?

Si, tot sol.. havies d'anar cada dia arroplegar-les, treure-les de la quadre i anar-les a portar a menjar per aquestes costes, sortíem corrents, pedres amunt. I allà hi havia camps sembrats i havia de vigilar que no saltessin als sembrats i llavors tornar-les arroplegar. I recordo que llavors nevava molt i estava en una casa que tenia una carnisseria, que per cert, era on vaig passar més gana de totes. I agafava unes cabres, que eren de varies cases, hi havia un pastor que guardava les cabres de tot Alins. Llavors de les cabres en feien formatge... I amb les ovelles es feia el mateix, n'hi havia un que arroplegava totes les ovelles i jo arroplegava les cabres del poble. Es portaven al terme comunal, a tota la part solana. Tots els que no eren de particulars eren comunals. I les cabres les portàvem allà menjar.

I es guardaven a una pleta?

No, s'engegaven i s'anaven corrents i vigilaves que no s'escapessin per tornar-les arroplegar.

I després tornaven a baixar cap al poble

Si, si, cap a la tarda ens l'emportàvem cap a baix al riu i au a tornar-les a tancar. 120 cabres, no era fàcil, eh? Dos anys portant cabres, sense guanyar un duro, no em donaven res, i em feien fotre de gana. Eren d'aquí d'Alins, i a demés la mestressa era una malparida, sempre em fotia ben calent ben calent. Era el que hi havia...

I després d'allà, on va anar?

A Ainet, després hi vaig està 2 anys, quan hi vaig anar em deien, ui no hi vagis allà que aquella dons és molt cridaire.. i hi vaig anar i hi vaig està dos anys i content eh? Allí de gana no en vaig passar. I després vaig anar 2 anys a una altra casa del poble i allà érem molt amics, la mestressa un poc cridaire, però bueno li passava aviat. I me'n recordo, jo vaig anar fer l'Emili a l'Àfrica, i aquesta família cada vegada que l'escrivia em tornava a contestar i 5 duros.. 5 duros és 25 pessetes... Hi vaig està 18 mesos, sense vindre per res, eh? .. Quin país... si quan hagués vingut m'haguessin dit que tornés cap allà.. no! Està allà, 18 mesos, sense vindre per res, en un país que només hi havia que militars, només al quartel que era jo erem 6, després la legió eren 23, i policia.. hi havia una mà de militars... en tota la província, ja no hi anàvem

perquè havies d'anar tot el temps saludant amb la mà... si per cas n'hi havia algun que et coneixia i no el saludaves ja t'arrestava. Jo allà no hi torno, eh?

I aquesta família que us cartejàveu, qui eren?

Era d'aquí a Ainet, llavors era alcalde d'aquí, era l'any 62.

I aquesta gent tenien terres i bordes?

Sí, però no era una casa de les més fortes.

Quines hi havia de les més fortes?

La casa Serdà era la més forta d'Araós, després aquí el Coix i Cintet que eren de les més fortes. I a Àreu hi ha Serdà també i Ignasi. Que eren les més fortes, a cada poble hi havia les més fortes.

D'aquí a Alins?

El Coix i Cintet.

I els d'Ainet els del Cubano, de la família Casimiro?

El Cubano no tenia cap casa al poble, si alguna vegada baixava anava a casa als parents a la família Casimiro. Aquest senyor se'n va anar d'aquí se'n va anar cap a Cuba, va anar a provar sort allà i no li va anar massa bé i va tornar a vindre cap aquí i llavors se'n va anar cap allà dalt a la borda. Hi havia la borda una mica més enllà del Barranc i després la cabana al costat, que quedava més a prop del prat. I encara hi és la cabana, el què passa és que està mig destrossada.

Les bordes d'aquí al Barranc, la majoria tenien a fora l'estable un afegit que semblava com una mena de portxada amb teulada... quina funció tenia? Com la de Bartomeu, o la d'aquí a Faedo, hi ha com una estructura, com si fos un tancat...

Devia ser un corralet, perquè abans hi havia tingut gallines, tenien com un corralet a davant que feia un metro un metro i mig perquè els animals, per tenir-los controlats...

Però n'hi ha en d'altres que és més alt. I té teulada, que en alguns casos està esfondrada... però es veuen les restes.

Un corral batedor.. o nosaltres en diem com una portxada, que a baix a la borda de Felip, aquesta borda de la vora a la carretera, que encara hi viuen, aquells tenen el batedor i a sobre està coberterat amb una biga que passa. No hi ha sigut mai una paret al davant, llavors hi havia una portxada, i allò ho feien servir molt. Quan a vegades veïen que volia de ploure i el pastó no estava ben sec, el posaven allí i li tocava l'aire igual i no es mullava, per acabar-lo de secar. I per almasenar la palla i la fulla, perquè abans se feia molta fulla de freixera, que a l'hivern la donaven a les cabres, les auvelles i els conills... s'aprofitava tot. Ara ja no se fa, però abans hi havia totes les freixeres pelades, eh? Es collien totes les fulles per donar als animals.

Perquè d'aquí, bordes que s'hagin fet servir per ramaderia, quantes n'hi ha que encara s'utilitzin?

Ara, bordes d'aquestes, poques, la de Felip, aquesta que encara hi viuen i les de Serdà, aquelles d'allí a vora al poble. La de Serdà i la de Sansa.

I les d'en Ciscu d'Ainet?

Si, però ja no té vaques, se'ls ha venut.

Perquè la borda de Clarui, té vaques per allà, no?

Si, però no deuen pas ser seves, si hi ha vaques. Ara ja no es tanquen a la borda, perquè ara estan tot l'hivern engegades allí. Allà a Virós si hi vas a l'hivern hi ha les vaques allà a fora. Aquestes vaques deuen ser, del que baixa de Tor, o del Rossendo, o de Cintet. Cintet en té 15 o 20 de vaques aquí i com que arrenda finques allà, en té per allà.

Algú de la família Cintet que hi poguéssim parlar?

Si, ell mateix, Cintet. En Joan de Cintet o el Coix, també.

Perquè el Coix quines bordes tenia?

La borda de Viscastros era seva. I després una altre que té pujant cap a Àreu aquí, també era seua. La propietària és la mare del que ara hi té vaques. Lo pare d'aquest noi va morir fa un parell d'anys.

Aquesta dona on viu?

Aquí a Alins, a més si la voleu visitar, fa una exposició de quadres de flors seques... *(ens parla de les afeccions amb les flors seques i les exposicions que fa de la senyora de cal Coix).*

I com es diu aquesta senyora?

Rosalia, i si hi aneu a parlar-li estarà contenta..

I on la podem trobar?

Si voleu, abans de marxar us ensenyaré on viu.

I en tot el bosc de Virós n'hi ha alguna que encara es faci servir?

A Virós, per la ramaderia cap, només les de baix a vora la carretera. I les de dalt cap, perquè és això, tenen los animals tot l'hivern engegats, van on volen. Els animals ara no noten tan el fred com abans. Abans els tenien ben tancats, mira si els tenien controlats que fins i tot es tapaven tots els forats que quedaven entre les portes i els forats que quedaven a dalt per on els hi tiraven el menjar de baix dalt cap

a baix se tapaven. Amb herba o amb una taula es posaven allà ben tapats, perquè les vaques no tinguessin fred. Ara no el noten lo fred. Però quan està tot gebrat al matí, veus les vaques allà que algunes s'estaven dretes allà tremolant, però es clar que tenen fred, el que passa és que la gent diu que no els fa res, si s'hi haguessin de quedar ells, ja en parlariem després.

Doncs durant tot l'hivern les deixen per allà soles?

Si, tan li fa que hi hagi un pam de neu, com dos, com quatre. I no les tanquen mai, es passen ,eh?

I n'hi ha molts per Virós i Clarui...

Si, si.

I el senyos Ciscu, quan temps fa que se les ha vengut totes?

Deu fer 2 o 3 anys. S'ha vengut fins hi tot lo paller i la casa vella, del poble, que ara l'estan reconstruint, no si ho heu vist que fan obres allí a Ainet.

(Truquen al telèfon, el tema es desvia parlant de problemes de l'emissora de TV3, la telefonia mòbil cobertures...)

De la família Serdà, hi ha algun parent més aquí?

De Serdà d'Araós, hi ha una germana Maria Teresa que ara viu a Esterri, que es va casar amb un que va ser molts anys alcalde d'Esterri i ara està allà. També hi ha la seva mare que viu amb ella, el què passa és que la seva mare està molt malament...

(...)

Totes les bordes de la carretera es fan servir? I la Bordeta també?

Si, perquè quan tenen problemes amb els animals i han de tancar els animals a la borda, quan hi ha algun animal malalt... Però com que ara tenen els animals sempre a fora sense tancar... jo no ho trobo correcte, els animals han d'estar amb unes mínimes condicions, a vegades fem molta comèdia, perquè un ha fet una *patada* en un gos i *encavat* hi ha un plegat de vaques que les estan martiritzant... fa molt fred, a l'hivern arribem a disset i divuit graus sota zero, eh? Aquí a vora el riu glaça més, alguna se'n mort, pobres animals han de patir molt.

I les ovelles?

D'ovelles quasi no en queden. N'hi ha molt poques.

Mira, per saber si els animals noten la calor o el fred, vine un dia quan surt el sol, de ben matí, toca el sol a la punta del prat i les veus totes allà, així que.. el què passa és que no marxen perquè no poden. Tenen el fil elèctric allà i no poden. Abans les tancaven les vaques i ben tapades perquè no passes el fred.

Perquè en les bordes, les obertures que hi ha al paller, grans com uns finestrals...perquè servia?

Per assecar la palla i l'herba que portaven dels prats que no era seca, la que més verda era la deixàvem a sobre i quan entrava l'aire s'assecava.

Era per l'aire, o pel sol?

No, per l'aire, pel sol no.

Per orientar la borda, quina seria la cara, la façana principal?

La cara d'ela borda, bueno, generalment era la cara on tenia les obertures per entrar. Aquestes obertures per assecar, aquí en diuen els *gaials*.

En les cases el què interessa és que la façana principal sigui a la cara sud, que és on pots aprofitar més el sol, i si neva la neu es fondrà més ràpid. Ara a Ainet el poble nou que l'han fet, han construït les cases al revés del món, amb la façana cara nord. A les entrades has de trepitjar neu.

El poble nou el van fer, perquè el vell està molt a prop de les roques, penjat, de la muntanya i queien i era perillós i ara l'estan reconstruint. I el poble va demanar cases de protecció oficial. Per un poble de muntanya no estan gairebé, uns en diuen lo quartel, d'altres la granja... (...)

Vosaltres des de l'ajuntament, com teniu pensat gestionar tot el tema de les bordes també lligati això, i ara conjuntament amb el PNAP?

El Parc amb el tema de poble, no intervé amb el pla d'ordenació, allà on està urbanitzat està fora del Parc, un 95% del municipi està dins del parc, així o que poca cosa mos queda, van deixar només els nuclis. L'ampliació encara no s'ha fet, tot el tema de problemes mediambientals, el tema de bordes, és tot molt complicat.

Pel tema de patrimoni es vol conservar?

Hi ha bordes que ja estan a terra, les que estan a peu de carretera abans o més tard s'aniran arreglant, però les que hi ha a Besan... ja em diràs com ho arregles allò... és molt difícil conservar-ho. I si s'ha de tornar al temps que érem abans i a està a les bordes... malament ho tenim.

Home, potser no amb l'ús que tenia, però mantenir-les, potser amb algun altre ús...

Clar, això amb lloc com a Virós que té una sortida, si que val la pena, però sinó..

I Buiro també és interessant oi?

Allò és molt guapo, està arreglat, aquella borda era d'aquell que va està dos anys aquí a Ainet, aquell que hi té les vaques. Allà hi tancava les vaques i les cuidava allí. En aquella borda, ara aquestos del Yeti hi tenen les motos de neu tancades.. Aquestes bordes es van comprar, no ho sé si n'heu sentit a parlar d'una Estació d'Esquí Alpí que es volia fer. Si alguna hora teniu temps i voleu veure la maqueta

que tenim a la Sala cultural d'Araós, és una maqueta que hi ha tots los remuntadors marcats, i el circuit, però clar, es va fer bastant endarrera que nevava molt més, la neu la teníem fins al poble i aguantava tot l'hivern. I ara, sinó mos anem molt més amunt de les bordes de Virós, no hi ha neu. Allà s'havia estudiat molt, i havia de sortir un remuntador des de Buiro, i es van comprar les propietats aquestes. Les van comprar un tal Sagalàs que era de Llavorsí, i llavors lo Coix d'aquí d'Alins, ara aquests són propietaris de la major part del terreny d'aquestes bordes.

Només sortien des de Buiro?

Si, només des de Buiro cap al Cubil, i llavors cap amunt se n'anava quasi fins a Andorra.

I això quan va tornar cap enrere què van fer?

La neu cada any va anar pujant de cota, llavors van veure que això no surtia massa rentable.

I després es va arrendar a aquests del Yeti?

Si, va comprar una mica d'arrendament de la borda. I els altres s'ho van vendre. Ara el fill d'aquell home viu a Poble de Segur, i hi ha la germana que treballa vora a Lleida, i l'altre... però ja no hi tenen res. Alguns propietaris no van vendre, tenen la finca allà però tampoc... Jo recordo quan tota aquella esplanada era tot neta, que no hi havia ni pi allà, ara està s'ha emplenat tot de pi. La capella de dalt les bordes, estava al mig del prat.

Perquè hi ha l'indicador dels senders que hi havia..

Si, perquè hi baixen els cotxes i van mantenint los senders que hi havien, sinó no es veuria pràcticament res.

Les que hi ha que també estan prou bé, són la Cometa i la de Clarui, oi?

La Cometa és de més difícil accés, jo havia estat a la de la Cometa i a la de Bartomeu del barranc. La Cometa és de la família que també té la de Bartomeu, ara aquesta família viu a Tarragona.

I com es diuen?

Ell es diu Jaume Persicolar, però ara ja està mort, el fill em sembla que es diu igual... si voleu saber el nom exacte ells aneu a Ainet i ells us el diran millor.

Amb tres o tres o quatre famílies ho tenien tot, no? Serdà d'Araós, el Coix i Cintet d'Ainet?

Cintet és d'aquí d'Alins. És propietari d'aquesta borda que hi ha aquí a baix a vora la carretera, la borda del Ferrer. Aquest es té una altra a vora a santa Maria, més amunt. Els del Coix també en tenen cap aquí a dalt a la muntanya. A la muntanya d'Alins n'hi ha més de bordes. Està ple de bordes tot això.

Els propietaris de la borda d'ela Cometa i la borda de Bartomeu, com ho feien, primer feien servir una d'elles bordes i després pujaven més amunt?

Si, el què passa és que la borda de la Cometa, era molt petit allò, no hi havia camps, ni prats.

I tenien tan vaques com ovelles?

Vaques.. ja et dic abans hi havia els cavalls i després les vaques va ser el que va dominar.

I les ovelles?

Abans es feia un ramat per cada poble, un en tenia 20 l'altre en tenia 30... i es portaven totes juntes pasturar. Del meu record, primer hi havia els cavalls i després les vaques. Perquè els cavalls, quan van venir els tractors, els cavalls i les mules es van donar de baixa. Llavors van buscar les vaques, i després es van començar a munyir les vaques i a fer llet. La llet anava bé, perquè cada mes cobrava la llet, hi va haver uns anys que anava bé i la gent es guanyava la vida. Després van anar passant els anys i el preu de la llet enlloc de tirar amunt va tirar avall... després van començar a demanar molta netedat.. però en part allò ja estava bé, perquè hi ha molts crios petits que en veuen, i la gent uqan es tracta de fer peles, no mira massa prim, i si poguessin posar-hi aigua i posarien aigua, m'entens? I clar, hi havia moltes vegades que hi havia animals que estaven malalts, i no acceptaven que l'animal que estava tractat amb antibiòtics, que la llet anés pel consum, formatgeries, embasat.. no ho acceptaven. Clar, si agafaves un bidó de llet d'aquesta que estava tractada amb antibiòtics, i la barrejaves a la cuba, feies malbé tota l'altra. I l'altra cosa de la netedat, que clar, els animals com que seuen a terra, s'embruten i per munyir s'ha de netejar, i si es feia malament.. clar el preu d'això anava baixant. I clar, quan van anar sortint les normes després la gent ja s'espavilaven. Però clar, van trobar que tenien moltes limitacions amb el tipus de llet i va començar a anar tot malament. A més, que havien de fer molts litres per poder viure.

Llavors tampoc es podria haver substituït, imagina't famílies que tenen 8 o 10 vaques, i ara per viure n'has de menester unes 40 o 50... llavors, no hi ha prou propietat perquè totes els ramaders haguéssin pogut viure. I s'ha anat deixant.

Ara molts ramaders s'han ficat amb la carn ecològica. Ho trobo molt bé, però el problema que té aquesta carn és que no està prou promocionada i no té massa sortida, els gastos que té, no compensa. (...)

I els propietaris de les diferents bordes, és que amb aquestes de la carretera tenim una mica de barreja. La Bordeta de qui es propietat?

La primera de vora la carretera és de Felip i la de darrera de Serdà. El de la borda Felip és regidor d'aquí de l'ajuntament.

Ell té alguna altre borda?

Té bordes cap a Besan, hi té un cobert, hi té una casa a Besan i té la borda més alta que hi ha allà a dalt. És a la vessant soleia, que no hi ha tantes bordes. El cap de la muntanya és seva, hi va portar material amb helicòpter per arreglar-la.

Va demanar ajuts, i aquests són des del Parc, o... des d'on s'han de demanar?

No ho sé, el tràmit no ha de passar per l'Ajuntament, se'l demana cada particular per ell mateix. (...)

I la borda Periscolar, qui són els seus propietaris?

La família de Persicolar, ara viuen a Civís els seus fills.
(...)

Ara a Araós hi ha 6 nens, donen vida els nens als pobles. Des del Planejament Territorial, si determinen un creixement 0 al poble en els pròxims 10 anys, el poble està destinat a morir, s'ha acabat, no s'hi pot fer res. Estic d'acord que s'hagi de controlar la construcció i regular... però això del creixement 0.. és molt lamentable.

Quin planejament territorial hi ha aquí a Alins ara?

Hi havia normes subsidiàries i ara s'està fent el POUM.

En aquesta zona la coberta és molt cara, s'ha de fer amb pissarra i molt ben aïllada, i clar costa el mateix si tens dues plantes, com si en tens 3. La vivenda a peu de terra, no es fa gaire, el pis de baix normalment es fa servir de garatge, o com a magatzem. Tenint un pis més, queda una mica més de marge per poder treballar. Això ve des d'urbanisme i clar, això d'aquí és molt diferent de Barcelona, des de Barcelona no s'entenen els problemes de la muntanya. Si els hi parles de l'hivern i els problemes que hi ha aquí... clar si han estat aquí, han vingut a l'estiu quan fa bon temps. Per tenir una idea de com s'està aquí haurien de venir a viure-hi un parell d'anys. Venir a l'hivern a esquiar ben mudats i dormir a un hotel amb calefacció, estan ben contents, però viure aquí i necessitar tots els serveis i tots els accessos nets i que la gent pugui anar circulant pels carrers i per tot arreu. Als pobles els carrers són molt pendents i si glaça.. és perillós.

I per les bordes, quina legislació els hi afecta, normativa d'urbanisme?

Si, ara les bordes no se'ls hi pot fer canvi d'ús i només es poden reconstruir per la ramaderia.

I aquesta normativa es podria consultar?

Quan hi hagi el Pla, perquè encara ara si està treballant.

I l'antiga normativa es pot consultar?

Si passeu al matí, aquí la tenim, hi ha la secretaria que ho té tot, avui a la tarda al final m'ha dit que no venia, lo normal és que sempre hi sigui al matí.

Nº Entrevista	03
Dia	02/12/06
Hora	10:30 h.
Lloc	Bar Malloí, Llavorsí

Informant	Pepo
Càrrec	Representant de l'empresa d'esports d'aventura Yeti Emotions
Grup	Gestors

Ens agradaria que ens expliquessis quin és l'us que l'empresa Yeti Emotions fa de les bordes, i quin és el projecte que teniu previst desenvolupar, per conèixer quin és l'ús que en fareu i la visió de futur que teniu per aquella zona.

Aquí va entrar el Parc Natural, i quan va començar a funcionar, fa uns 3 anys es van mirar tot el que hi havia i van portar una idea bastant nova que consisteix en concentrar tot l'impacte turístic en una zona i que aquesta estigui controlada. Que hi hagi diguessim un impacte sostenible.

Llavors, de bordes només fem servir les de baix, les de Virós. Us explico una mica el projecte, d'acord?

Dintre del bosc hem començat a treballar. El que nosaltres estem fent és, que aquí hi havia una estació d'esquí municipal, la del Bosc de Virós, que era una de les 7 estacions d'esquí nòrdic de Catalunya i llavors, al entrar el Parc doncs s'hi va implicar i vam decidir fer una estació d'esquí nòrdic amb cara i ulls, sempre que fos ecològica, sostenible i tot això...perquè està dins un Parc Natural, però que ja està bé perquè li dona una valor afegit a l'estació. I allà hi estem fent tota una sèrie d'activitats. Hi havia un refugi petitó, el Gall Fer, que crec que el van fer fa molts anys per als picadors, que era molt petit i tenia molt poca infraestructura i nosaltres amb inversió de la Generalitat, la Diputació, etc. Doncs hem anat treballant. Hem començat a fer una carretera, que si hi heu passat veureu que estan treballant... Han fet la pista més ampla, l'estan compactant, i passat l'hivern l'asfaltaran. I anirà des d'Araós fins a les Bordes de Virós. De fet té 3 fases la carretera: La primera serà aquesta, la segona és la que anirà desde les Bordes de Virós fins al refugi del Gall Fer, que és el tram que realment a nosaltres ens interessa per ser competitiu i la tercera és la variant que va desde les Bordes de Virós fins Alins.

Aleshores, nosaltres dins el bosc tenim 2 nuclis. S'ha començat a treballar pel de dalt, que és l'estació d'esquí, que és el que està més desenvolupat.

Quin tram és el que comprèn l'estació d'esquí?

Doncs des del Refugi del Gall fer cap amunt. Allà nosaltres sempre hi hem tingut una empresa d'activitats. Llavors, hi teníem motos de neu, gossos nòrdics per fer excursions amb trineu, sortides amb raquetes, igloos... I a més, com que estem dins el Parc Natural i hem de ser sostenibles, les motos cada vegada tendiran a menys i enlloc d'això volem desenvolupar l'esquí nòrdic. I per això vam agafar el circuit de nòrdic que ja existia, que era molt simple abans, i vam dissenyar un traçat nou, sempre amb ajuda de l'Ajuntament i del Parc.

La pista per on ara passes amb el cotxe serà el circuit d'esquí?

Sí, des del Refugi en amunt. El que passa es que l'estem fent més ampla, i el PNAP acotará l'accés. L'any que ve es podrà arribar al refugi quan hi hagi carretera, però més amunt ja no s'hi podrà passar. De fet és una mica un intercanvi. Convertim les pistes en una estació d'esquí, de la que, indirectament, se'n beneficia tota la vall, però a canvi hi ha altres coses com això d'evitar que s'hi passi en jeep perquè per aquí hi passa bastanta gent perquè hi ha molta tradició, d'empreses Andorranes que lloguen motos i jeeps que venen cap aquí perquè allà la legislació és bastant estricta en aquest sentit. Llavors, com que els bars i restaurant d'aquí s'han enlucrat bastant d'això doncs es tracta una mica de canviar els motoristes per esquiadors...bueno, simplificant-ho molt, eh?

I a Buiro també hi teniu algo, oi?

Sí, la borda grossa ara està plena de motos de neu...

Ho teniu llogat?

No, no, ens ho deixen. És de l'alcalde de Llavorsí i ens deixa la part de dalt. A la part de baix hi te vaques, a l'estiu encara la fa servir de tant en tant....

Aleshores, com que les inversions de l'administració venen periodificades a 3 anys o 4 anys... doncs hem començat per desenvolupar la part de dalt, la de l'estació d'esquí.

La part que a vosaltres més us interessa és la part de baix, de les bordes de Virós. Allò, la idea és desenvolupar-ho quan l'estació d'esquí nòrdic funcioni bé, perquè ara encara és un projecte molt jove...

Quan temps fa que vau crear l'estació?

Doncs aquest és el quart hivern que funciona, però clar és una cosa pionera i bastant original perquè estacions d'esquí que les porti una empresa privada n'hi ha molt poquetes, i que estiguin dins un parc encara menys...

Nosaltres volem que sigui una estació d'esquí nòrdic, amb activitats, dins el PNAP. Ara, tenim la idea que tots els camins que han de ser pistes d'esquí estiguin replantats amb gespa perquè estèticament va bé, al Parc li interessa, a nivell de conservar la neu és molt interessant perquè fa una capa aïllant entre el terra i la neu...

L'any que ve farem una reforma al refugi per passar de 25 a 60 places, farem un garatge, etc... Hem d'anar treballant perquè hi hagi una continuïtat i es vagi invertint en el tema...

El pol de baix, és un lloc molt maco i que va molt bé per la idea aquesta de concentrar tot l'impacte turístic en un punt, no? Tot i que aquí l'impacte turístic ve molt concentrat: Ara pel pont de la puríssima i a l'estiu, als mesos de juliol i d'agost. Jo us explico la idea que tenim, però encara no hi ha res definitiu. Tenim una idea que és de cara al futur...

Però tot això com comença? D'on surt aquesta iniciativa?

Doncs tot això comença fa 7 o 8 anys, quan en Josep Poch, l'Oliaire va entrar a ser l'alcalde. Llavors ell va pensar com podia dinamitzar la vall i va sorgir la iniciativa de fer una estació d'esquí nòrdic. Una estació d'esquí nòrdic, molt senzilla, implica molt poques coses. Implica una pista en un lloc bonic, on pugui passar una màquina i xafi la neu i un refugi, tot i que a França hi ha molts llocs on no hi ha ni refugi. Només hi ha una caseta amb un tio que ven els forfaits i lloga el material... I és municipal. Aquí no és molt conegut, però a la resta d'Europa n'hi ha molts. Els parcs de Moscó tenen un traçat per dins per on passen pistes d'esquí nòrdic. Allà tu pots sortir de casa, anar a fer una estona d'esquí d fons i tornar...

L'alcalde ens va comentar que va haver-hi un acord amb el propietari d'una de les bordes de Virós: L'ajuntament arreglava la borda, i a canvi, fins que haguessin recuperar la inversió feta, el propietari els permetia utilitzar-la. Qui és el tracte que fa Yeti per a poder utilitzar aquesta borda?

Nosaltres tenim un contracte d'explotació per dos anys.

I aquest contracte quan va començar?

Fa tres o quatre anys, quan vam començar amb l'estació. I representa que tenim uns anys de marge, perquè clar, és un projecte encara molt jove i és una aposta molt grossa per una empresa petita com Yeti...

I bueno, ara hem rebut un subvenció per comprar una màquina de xafar neu, que val 25 milions de pessetes, parlo en pessetes perquè ens entenguem. I la canalització de l'aigua que ha d'estar soterrada pel fred val 10 quilos, i la reforma del refugi en val 50, i tot són milions...

Aleshores, tenim un cànon pactat que crec que és un 6 % a partir del moment en que els numeros vagin bé, que suposo que serà aquest any...

Activitats ja fa molts anys que en fem i va força bé, però ara amb la implicació del parc hem començat un producte nou, super interessant que és l'explotació.

Ara treballem els caps de setmana amb un producte que es diu el tast, en el que una persona que està en un hotel d'aquí, ens contracta, ve i se li fa una volta de 45 minuts amb moto de neu, un passeig de 45 minuts amb trineu, es fa un dinar al restaurant del refugi Gall Fer, després se li dona unes raquetes perquè passegin pel bosc amb neu... i tot això val uns 60 i pico euros per persona. I això funciona molt bé els caps de setmana.

A més, casi sempre tenim grupets, que es queden a dormir al refugi, tenim una habitació de 25 places...

El problema d'una explotació així és l'entre setmana. Que tothom l'omple amb escoles, però nosaltres aquí no tenim prou espai i no pots ser competitiu amb estacions com Port Ainé. Llavors el que hem de fer és oferir qualitat.

Aquí el parc natural va fer una proposta per oferir un producte que fos diferent, no? Es tracta de fer una setmana blanca, que en realitat dura 2 o 3 dies, nosaltres li diem

un crèdit nòrdic. I és com una stmana blanca però la gent no ve a esquiar, sinó que fan esquí de fons, van amb gossos, i a part per les tardes els hi fem tallers mediambientals. Fem una taller de nivologia, com es forma la neu, com precipita, que son els allaus... i el dia següent fem un altre taller que es el bosc de virós a l'hivern. Els hi expliques que passa amb la flora, la vegetació i la fauna a l'hivern, i aquí introdueixes tot el tema de petjades, que l'endemà, amb la sortida de raquetes poden veure ells en directe, no?

I és un tema que estem començant a oferir, sobretot per xavals de 3r o 4t d'ESO i que està entrant molt be. Perquè per una part entra el PNAP que està donant formació, nosaltres donem la formació esportiva, i ells ens estan subvencionant una part...

Vam començar l'any passat amb els xavals d'aquí de la comarca, aquest any ho oferim a tot Lleida, i l'any que ve ja va cap a tot Catalunya. I amb això doncs ja omplim una mica els entre setmanes.

I la formació dels tallers ambientals la dona el parc?

No, la fem nosaltres, però per exemple, jo m'he buscat una persona, una noia que és biòloga, que té el títol de monitora d'activitats de muntanya i segurament serà la mateixa noia que els hi farà el taller, per la nit els farà jugar una estona i l'endemà els portarà d'excursió amb raquetes per exemple, vale?

Aleshores és interessant que la formació es faci ben feta, i és aquí és on el parc doncs ens dona un cop de mà.

Jo ho vec com un tema de futur. Ara tenim 500 nens, l'any que ve seran 1000 i potser l'altre seran 1500... poc a poc.

I a baix?

Sí, la idea és que a baix, el que hem parlat amb el parc, és que sigui un nucli de concentració de l'impacte similar al que fem a dalt. I com que allà la neu no hi arriba sempre, doncs es deixaria només de cara a l'estiu. Quan l'impacte turístic és superior.

Llavors, de tot el conjunt de bordes que hi ha, en tenim una que a dalt és un petit restaurant, però que en un futur s'ha de refer tot per fer un restaurant amb cara i ulls. L'altra que està en runes doncs seria magatzem... L'altra que està de peu, potser estaria compartida amb el PNAP i hi hauria a la part de baix un petit centre d'interpretació del parc on donar informació sobre el bosc de Virós i a la part de dalt un lloc on vendre-hi els tíquets... I aquella que hi ha en runes, a l'altra banda, la idea seria fer-hi una escola de natura, que inclouria, alberg, aules... Seria un edifici bioclimàtic perquè està dins el parc... aprofitant la orientació i estaria destinada a, desde les empreses que han de fer una convenció i busquen un lloc diferent, a un espai on poder donar cursos o seminaris per als ingeniers forestals de lleida, tot el que és formació per a guies de mitja o alta muntanya, INEF, etc. Tot el que sigui formació.

Però això seria un projecte molt gros, que requeriria construir allà...

Saps quin és l'avantatge? Que al estar dins un parc, ningú no hi farà cap animalada. Perquè tots els projectes estan revisats pel PNAP, i ells comencen per dimensionar-ho, per veure quina és la capacitat que té allò, quin és el màxim impacte que es pot produir...

Llavors, a part d'aquest pol amb els diferents edificis, que s'ha parlat de fer la teulada amb pissarra vella, mantenir al màxim l'aspecte, recuperar els edificis de la millor manera possible... perquè és el que interessa.

I la idea és muntar-hi un complement d'activitats. Hi ha el tema de la bicicleta de muntanya, sortides guiades amb senders i itineraris marcats... I tant pot ser que el client llogui la bici i prou, o que un guia vagi amb ells i facin una volta pel bosc mentre se'ls hi van explicant coses... Després, això dels circuits volats, que esta tant de moda ara, que és un circuit dins un espai de bosc, que segueix com una petita gimcana i per exemple passes per un pont tibetà entre dos arbres, etc. I tota l'estona vas assegurat.

També si hi hagués l'aula de natura doncs fer cursos per exemple de bolets, que és algo que agrada molt...

El tema de la hípica està allí, però no ho tenim massa clar. Potser es podria fer un circuit petit només pels mesos de juny, juliol i agost... Tenir els cavalls només durant temporades concretes... Es podrien fer passeigs amb carros, com el que fan a la Fageda d'en Jordà...

Evidentment, itineraris per caminar. I potser també tir amb arc...un circuit amb diferents dianes...

Hi ha tot un sector del bosc que està cartografiat amb molt detall per fer orientació. Hi ha diferents nivells de dificultat, i et donen un mapa i una brúixola i has d'anar buscant diferents pistes i tal... Ara a l'hivern, fins i tot s'estan fent curses d'orientació amb raquetes...

Una mica la idea és anar a buscar tota aquella gent a qui li agrada la muntanya i la neu però que no esquia, no? I a l'estiu doncs fer activitats que practicament no tenen impacte i que es poden fer. Així s'aconsegueix que, tens un espai molt gran a protegir, i si tothom es dispersa per allà doncs els isards i altres animals les passen canutes, no? En canvi, si es concentren les activitats en àrees determinades, el 90% del turisme et passa per allà i així tota la resta queda més cuidadet.

I hi ha algun projecte per Buiro?

Doncs allò, ara ho fem servir de magatzem, però de cara al futur potser estaria be trobar algo... per exemple caminar de Virós a Buiro, que si a la llarga allò te molta tirada, doncs s'hi pot montar un petit bar... Però tampoc és massa rentable... Perquè el turisme te pics molt grans, però en moments molt determinats, no?

Llavors hi ha altres opcions com fer un centre d'interpretació, més destinat a la ramaderia, les vaques, els pastors... Així més etnològic, no? Més tipo museu.

Coses per posar-hi n'hi ha una burrada, però es tracta d'anar poc a poc, no? Primer l'estació d'esquí, després Virós...i si funciona, doncs llavors es pot mirar de fer algo a Buiro...

Però cal tenir en compte que tot això no ho pot fer l'empresa privada sola. Perquè hi ha un interès com a comarca, perquè hi ha un parc natural al darrera, hi ha l'ajuntament d'Alins... i cal tenir el suport de tota aquesta gent, no?

I com veus el futur?

La idea una mica és pensar que és el que volem de cara al futur, no? Han començat amb el Pla de Sostenibilitat de Valferrera, parlant amb tots els veïns, fent grups de treball perquè la gent s'impliqués... parlant sobre dinamització de l'economia, sobre infraestructures... I al gener presentaran les conclusions. I a partir d'aquí, cal pensar cap on ha d'anar la Vall. Perquè la Valferrera el que té és que és una vall molt poc tocadeta, i si s'ho curren pot ser una vall exemplar. A nivell de turisme de qualitat, i que la gent hi deixi cuartos, però sense carregar-se tot el que hi ha.

Nº Entrevista	04
Dia	02/12/06
Hora	13:00 h.
Lloc	Casa Cintet, Alins

Informant	Joan de casa Cintet
Càrrec	Propietari de la Borda Ferrer
Grup	Propietaris i/o usuaris

Parlant de les bordes de Virós i els diferents propietaris:

La una on donen minjars, que ho fan a l'istiu, és la de Periscolà en la que hi tinc jo arrendada 2 camps grans. A la que hi ha allí al costat, aquella és de Poblador d'Araós, a ell també li tinc arrendat un camp i un prat, jo fa uns 10-12 anys, encara no, això pues jo ho segava i arroplegava pasto. Ara ja no podem segar, perquè ens ho han destrossat tot. Allà som dos que ho tenim amb arrendament això, un que és d'aquí d'Ainet de Besan, un que es diu "Pillu" i aquest porta lu de Serdà d'Araós i jo porto lu dels demás veïns: des de l'alcalde, aquest l'Odiaire, de Poblador, de Periscolà, tres, Millet quatre, cinc...

Porta bestiar de tota aquesta gent?

No, no, el bestiar és meu, jo el porto a pasturar allí.

Només arrendeu la terra i la borda no la feu servir?

Sí, només arrendem la terra, la borda jo no la fai servir, fa uns anys en detràs que si que la feia servir perquè aleshores hi posava pasto, però ara ja no.

Quants anys fa que ja no la feu servir?

Deu fer uns 12 o 13 anys, la borda ja m'hi entrava en el tracte, després més tard se van entendre la propietària amb els d'Araós per fer això d'aquí, com una mica de restaurant, per les pistes de dalt i tot això d'aquí.

I feia servir alguna altre borda? La borda del Ferrer la feu servir?

Jo només les que vaig fer servir son la de Poblador i la de Persicolà. Les altres que tinc són cap a Àreu, n'hi tinc una. Després una altre que tinc és cap aquí a l'Ermita de Santa Maria de la Torre pujant cap a Àreu. I aleshores en tinc una altre aquí a baix tocant a la carretera, pujant aquí al peu de la recta, que aquesta és la que es diu Borda del Ferrer. En aquesta hi ha pasto, i la faig servir. Allí faig servir com a magatzem de pasto a l'estiu per ansorens donalsi a l'hivern. A l'hivern les tinc tancades a la granja aquella d'allà (assenyalant al costat de casa seva a Alins), aquí a casa i moltes a fora, a l'hivern a fora.

Vostè se'n recorda o té fotos de quan teníeu les de Virós?

No, això no, però si encara ho tinc això de Virós, però ara només pasturo els camps que hi ha i res més, les bordes ja no les faig servir, al no puguè arroplegar el pasto, m'entens? ja no em serveixen. Del pasto arroplego el d'aquí als pallers que tinc aquí a casa i els d'allà de Virós els faig servir per pastores primavera i tardor.

La borda de Ferrer perquè la fèieu servir abans?

Pel bestiar a l'hivern. A l'estiu hi posàvem el pasto a dintre i la hivern quan baixàvem el bestiar de dalt de la muntanya el portàvem allà.

Més amunt de Virós hi teniu cap més borda?

No, no més amunt no hi tinc terreny, el que tinc ho tinc tot aquí i la resta en arrendament.

En propietat tinc aquesta la borda del Ferrer, a aquí a dalt anant cap a Àreu a la de l'Ermida de Santa Maria i una altra un quilòmetre més cap dalt d'Àreu.

Allà què hi fèieu?

Allí hi anem a l'estiu, arroplegem lo pasto. Allà fa uns 20 o 25 anys en detràs lo posàvem a la borda, però ara ja no, ja ho baixem tot cap aquí. Llavors hi anàvem a la primavera i a la tardor, a la primavera aviat per fer-los menjar el pasto que hi havia a la borda.

Però hi pujava molta gent?

Allí? Pos bueno, teníem un parell d'homens llogats aquí a casa i s'hi estaven tot lo mes de novembre i desembre, i quan ja feven les primeres nevades ja baixaven el bestiar cap aquí. I al Primavera aixis que s'acabaven el menjar, quan ja s'havia acabat lo pasto doncs els tornaven allà a dalt.

Però no hi pujava tota la família? Només gent a treballar?

Si, si gent a treballar. Amb la família a l'estiu quan segàvem lo camp, durant una setmana o deu dies estàvem tots allí.

Abans hi anàveu més temps?

No, igual.

Aquells dies on dormíeu?

Hi havia una cabana però ara ha caigut. A dormir baixàvem sempre aquí. Però aquella persona que s'estava els mesos de novembre i desembre arroses dormia allí a la cabana.

Però a l'estiu quan anàveu tota la família hi anàveu només durant el dia?

Pujàvem a treballar allí, pujàvem a dalt a segar i llavorens tornàvem a baixar cap aquí.

Dallàveu l'herba tots? els fills homes i les dones també?

Si, tots.

A dins el paller no hi fèieu res més que guardar l'herba?

Arroplegar el pasto, si.

A la del Ferrer també hi anàveu?

Si en aquella també, però en aquella com que és aquí a tocar ja hi anàvem el matí a donar a menjar el bestiar, tornàvem a pujar al migdia i tornàvem a baixar a la tarda. Hi guardàvem el pasto de les finques del costat.

És molt gran aquella oi?

Si, però és més gran la de dalt d'Àreu encara. I també en tinc una altre a dalt a la Muntanya on fem anar el bestiar a l'istiu que ara també ha caigut, i abans també si quedaven. Aquesta es diu la borda de Muntanya.

Allà hi anàveu a l'estiu?

Si, el mes d'agost, aleshores ja mos quedaven a dalt.

I on dormíeu?

Hi havia una cabana, on hi havia el foc, també hi havia com un jaç de palla. Matalassos que eren de palla i allí dormien tots.

Tota la família?

Jo no hi havia anat a dalt, potser una vegada de molt petit, petit, tenia 7 o 8 anys. Hi anava el meu pare i el meu germà i un parell d'homens que teníem per treballar.

La dona no pujava?

No, pujava allà a dalt, cuidava el bestiar d'aquí a casa.

La borda del Ferrer sempre l'heu utilitzada?

Si, l'utilitzo tot l'istiu, per posar-hi pasto, quan la tinc plena... bueno, ara perquè fem bolos d'aquestos, però abans tot lo pasto lo entràvem a granel.

I és molt antiga aquesta borda?

Deu datar de l'any mil sisens o mil set-cents.

I l'estructura, es conserva bé o la van restaurar?

Cada any li hem de donar una mica de repàs sobretot a la teulada, per què si hi ha alguna gotera ensorens se't podreix la fusta. Cada any en sortint de l'hivern quan ja no torna a nevar, agafo un paleter i li faig anar que me repassi la de les bordes i la d'aquí de casa.

A l'agost quan pujàveu a les bordes quan temps us hi estàveu?

Doncs tot lo mes d'agost. I després a la primavera i a la tardor. A la primavera que hi fevem anar el bestiar cap allà el mes de març o aixins. I ensorens ens quedaven a la muntanya fins a la tardor, el mes d'octubre, també els hi teníem fins que nevava, quan nevava nosaltres ja baixàvem cap aquí. Allà a dalt menjaven de l'herba que s'arroplega a l'estiu lo mes d'agost. La dallàvem i la guardàvem a dintre.

Nº Entrevista	05
Dia	02/12/06
Hora	16:00 h.
Lloc	Casa Felip, Besan

Informant	Ignasi Sinfreu
Càrrec	Propietari de la Borda Felip
Grup	Propietaris i/o usuaris

Ens podria explicar com s'utilitzaven tradicionalment les bordes?

Les bordes sempre es consideren si estan en un lloc aïllat, si estan en un nucli de població no es consideren bordes. Per lo tant aquí són bordes. Perquè quan es van fer les construccions d'aquest país d'ací, els poblets se van montar per viure-hi la gent. Feven la cort al costat de la casa, la vivienda i la cort per posar el bestiar, que era el modos vivendis, que ara aixos ho treuen tot que no en sóc partidari que es tregui perquè no s'haurien de treure, perquè sempre han sigut tradició. Ara les corts se converteixen en apartaments, això és deprorable perquè en un país com aquest d'aquí passen aquestes coses, perquè perdem lo que era la història del nostre país. A llavors, quan se feven les bordes, en un puestu aïllat perquè s'havia de recollir el pasto i posar-lo a dintre per a l'hivern donar menjar al bestiar. És dir, per no recollir el bestiar tots en un puestu a dins el poble, es feven allà on tenien la finca, feven la complement, feven la borda i feven la cabana. La cabana era per viure el vaquer o el pastor. Que no tot són pastors eh. El pastor és per les auvelles i el vaquer per les vaques i l'equacer per les eqües. El que passa és que a la vida moderna tots ne diuen pastors, però no és així. L'equacer és el que guardava les eqües i els cavalls. Això de cavalls és molt relatiu, no és cavall són eqües. El cavall és el semental i n'hi ha per cada colla un o com a màxim dos, depèn de la quantitat. Queda clar així?? Doncs va, més preguntes.

Per aquesta borda, ens podria explicar quins records en té, com la feien servir i si ha canviat la manera de fer-la servir.

Si mos anem 300 anys enrader...

Perquè fa molts anys que hi és aquesta borda. De quan data aquesta borda?

M'imagino que... No en tenim constància, però les pedres que es van refer... es va restaurar el 1737 o per allí, eh, o sigui que mo n'anem per allà 300 anys o per allí,

que es va restaurar, lo qual vol dir que ja hi era. Bueno pués avui es fa el mateix ús que es feia llavors. A baix hi ha la cort amb les vaques i a dalt hi ha l'era que... ací en diem l'era, és a von se posa lo farratge, la pastura eh. Herba, redall o palla, lo que en cada moment hi hagués. Llavors se feia palla perquè també es febe blat.

Com anava això durant l'any? Quin era el cicle?

Doncs mira, quan jo em vai incorporar aquí, tot això que veieu aquí davant que està plè d'arbres se sembrava tot i se segava, blat. Per lo tan febem agricultura llavons, complementària. Llavons febem agricultura d'autoabasteixement que se'n diu. Es febe el seguel que anava bé per fer el pa i per engreixar els tocinus, el porc que dieu vosaltres. I llavors es febe lo forment, l'ordi i la civada que anaven per les diferents rames de bestiar, eh. La civada era molt bona per les vaques, perquè és molt fluixa i molt laxant. I el forment en canvi era molt bo també per acabar d'engreixar els tocinus, complementat amb lo seguel. I l'ordi servive més pels cavalls que per les vaques, però es donava tot, forment més pels cavalls que per les vaques. Val?? Per lo tant, lo que allavons hi havia doncs era això, pel conjunt de l'explotació.

Sempre heu tingut vaques?

No sempre hem treballat amb vaques, amb eqües i fa uns anys potser majoritàriament amb auvelles i cabres.

Perquè fa uns anys quins animals hi havia més aquí?

Home si mos n'anessim més enrader, podríem dir que ni gaires vaques ni gaires ovelles, hi havia més tocinus, perquè era la vivienda d'aquí, el modos vivendis eh. Es negociava amb la comunitat Francesa que la tenim aquí a prop i aleshores pos aquí hi havia vinya, aquí hi havia vinya, si mos n'anessim a l'any 1600 aquí es visquive de la vinya eh, i el porc. Les vaques, les auvelles i les cabres eren molt reduït. Después la vinya va agafar la fil·loxera (...) i allavons van haver de fer un canvi de la producció per subsistir. Llavons del porc es va passar a la vaca i amb més incrementació d'auvella i cabra.

Però vaca de llet o de carn?

De carn. La vaca de llet aquí al Pallars va començar a existir a partir dels anys... 60s per dir algo, 60, 70 fins als 80s hi va haver vaca de llet. Es va suprimir la vaca de carn i es va entrar amb la de llet i ara hem tornat a la inversa. La llet abans no se'n

parlava, no existiva. Existiva quan anaves a mamar el vedell i munyives la llet per casa per a l'exploració i prou... com a ingrés econòmic no existiva, val? Més coses.

A les bordes que teniu més allunyades, com anava el cicle anual?

Això pos lo que us he explicat al principi. Quan se feven les bordes se feien per una necessitat ramadera, perquè eren puestus aïllats i no es podiva traslladar el pasto perquè els medi eren a base d'arast i d'animals, allavons era costós. Pos què feven, feven la borda al costat dels camps i posaven l'aliment a l'era.

Però el bestiar només pujava en èpoques concretes?

Aquí es passava l'època de la neu que era l'hivern, en aquesta d'aquí (referint-se a la borda que està al costat de la casa)... aquí es passava l'època hivernal, de la neu, es tancava el bestiar aquí, perquè estaven a la vall i aquí hi havia més possibilitats de subsistir. Perquè clar allà un pastor sol, o un equacer o un vaquer que hagués d'estar allà sol a tres hores de camí amb una nevada, pos es febe difícil de portar l'aliment o que el vingués a buscar. I llavors clar, a les èpoques de perill es refugiava aquí eh, per a la subsistència. Estaven al costat dels pobles on hi havia els nuclis de gent. I llavons allí aproximadament al mes de març, tornaven a pujar a la part alta i tornaven a utilitzar aquell pasto que havien recollit a l'estiu que els teniven a les bordes. Allavons si que es quedava allí el vaquer, el pastor i cuidava els ramats allí.

I s'hi estava sol allà?

Normalment sempre hi havia nuclis de bordes que podiven estar pos jo que sé, a 100 metres la una de l'altre, o a 30 o a 20 formant com un petit poblet de bordes. Perquè si vos n'anessiu cap a la banda de Tírvia trobaríeu conflent, Vedet,... que són bordes que estan molt recollides entre elles. Perquè llavons allí el grup de pastors sempre teniven una ajuda entre ells. Es puestus com aquí que eren més aïllades, allavons aquí clar, només n'hi havia un o dos com a màxim, a la part alta de Bessan. Pos aquí aquesta persona s'hi estava març, abril, mai i fins al juny que ja tornaven a fer la sega pel pròxim any, aquests tres mesos els passava a la borda d'amunt. Normalment hi havia un parell, depèn dels pobles. Potser tres pastors que estaven aprop un dels altres, que en cas d'enfermetat o malaltia s'ajudaven entre ells o bé donaven avís a les cases, perquè pugessin i els ajudessin.

I durant aquests tres mesos suposo que també devien treballar la terra i això?

El pastor i el vaquer, la única funció seva era exclusivament encuidas del bestiar. És dir, alimenta'ls, cuida'ls, mirar que estés bé, assistir el part, dins de la seva possibilitat i abeura'ls, portar'ls a veure perquè llavons s'estacaven... s'estacaven vol dir amarra'ls.

Però ells de què menjaven?

El menjar se'ls hi subministrava.

Anaven pujant i baixant?

Clar. Normalment eren gent de les pròpies cases, altres eren llogats, eren gent que anaven en sou. Els pagaven i feven aquella feina... és com ara una persona que viu a Lleida i treballa a l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

(...)

Cuinaven allí. Se'ls pujava el menjar i se'l cuinaven. Allí se'ls portaven les trumfes, la sopa el pa, el vi, la sopa, el pernil, el magre i tot lo que fés falta. I llavors ells d'allí tiraven. Un cop per setmana se'ls pujava el menjar. N'hi havia d'altres que baixaven ells a buscàsseu menjaven i tornaven a pujar. Això depenive de cada patrimoni i de cada propietari com tenibe els tractes fets... pujarem o t'ho vindràs a buscar tu això s'ho parlaven entre l'empleat i el propietari que el llogava.

A on se'l feien el menjar?

Al costat de la borda sempre hi ha una cabana, sempre existís una cabana. La cabana és l'habitatge del vaquer. I llavons allí tenive el llit, tenive el foc, tenive els plats, les olles, la cuina, la forquilla, la cullera,... pràcticament era una vivienda rural, aïllada, en xic però que hi tenibe de tot.

Coneix algú que hi anessin tota la família a dalt a la borda?

Si, aquesta casa d'aquí hi anaven tota la família perquè llogaven varios treballadors i a l'època de la recollida, eren finques bastant grans, pos allavons es precisava de la mà d'obra i llogaven mà d'obra. Treballaven allà 15 dies, 10 o els que fós, fins que havien acabat de fer la recollida de l'herba i la posaven a dintre de l'era. I quan estaven allí pos s'hi traslladava tota la família, per dallar i per cuinar, perquè llavons

hi havia un volum de gent important que havien de menjar i algú els havia de fer el menjar.

I quan hi pujava tota la família, on s'estaven, perquè la cabana devia ser massa petita...

La cabana llavors en aquell moment es febe servir per cuinar. El dormitori era el propi paller, la mateixa herba febe de matalàs.

I els nens què hi feien allà?

Pués el que podiven. A vegades destorvar. Però bueno, algo sempre feven... ara passa el rastro allà a la bora.. quan se'n cançaven deixaven el ratro allí i anaven a buscar la perdiu. Això ho he viscut jo, per això vos ho explico tan detalladament.

A on anava vosté?

Aquí, a la part de bessan, aquí dalt, enfrente de Virós. Hi heu estat a Virós? Pos si vos hi haguessiu fixat de Virós al frente hi ha unes altres bordes.

(...)

I què hi feia vostè allà?

El que t'estic explicant, encara hi vai, demà hi aniré.

Encara les feu servir per ramaderia?

Per ramaderia i si algun dia vas allà i se't fa tard a la nit doncs ens quedem allà.

(...)

Quan anavem a dallar l'herba hi estaven, depenive de la feina, 15 o 20 dies o 10 depenent de les propietats i després tornaven a baixar. I llavons allí es quedave el pastor o el vaquer o de vegades pastor i vaquer, perquè de vegades eren dos, hi havia el ramat i hi havia les vaques. Allavons el vaquer allí la seva funció era vigilar que el bestiar no anessin a la propietat que es via de segar, llavons ell havia de vigilar i controlar. I llavons quan arribava el mes d'octubre, normalment llavons els deixaven entrar a la propietat, perquè l'herba ja havia crescut.

I com es diu aquesta herba que ja havia crecut?

El redall.

El peixe què és?

El peixe és... amb l'altura de muntanya hi ha dos diferenciacions. A la part alta, quan parlem de redall és després de dallar l'herba que torna a créixer. Aquí el redall és el segon tall que fem i el peixent és el tercer que no es dalla sinó que es peixe directament, el mengen les vaques. En canvi a la part alta de la muntanya el redall és el peixent, escurça una producció. L'altura no permet fer dos dallades.

Abans de dallar, el bestiar d'on menjava?

Dels prats de més avall. A mesura que anava venint el fred anaven baixant. Anaven saltant d'una borda a l'altre i anaven baixant fins que arribaven aquí.

I al juny?

Peixiven l'herba de la muntanya, o sigui fora de la propietat. Comunsals o privats. A on no els hi deixaven entrar era al puesto de dall perquè teniven de guardar el peixent, perquè quan arribava el fred el peixent estava creixut i l'altre ja ho havien menjat i llavons entraven al peixent. I quan la part més alta ja venive el fred i s'escurçava, baixaven a les bordes de més avall. En el cas de Bessan baixaven en unes que en deien Ortone i després de les d'Ortone baixaven a Bessan, al poble.

És a dir, una mateixa família tenien varies bordes a diferents altituds.

Exactament. Llavons anaven escalonant segons el temps. I les auvelles sempre es quedaven a la part alta, les auvelles eren les últimes de baixar, perquè l'auvella aprofita molt les patures, en puestos més penjats que la vaca no hi entra, aprofitava la pastura. Per tant l'auvella era la última que arribava al corral, sempre. El corral d'aquí devall me refereixo.

I auvelles i vaques estaven a les mateixes bordes?

Si, el que passa és que quan hi havia aquesta ramaderia, es feven unes separacions. El ramat peixive el puesto més dret més penjat, eh, i la vaca peixive

allà on no podia anar la auvella perquè no era tan dret. Sempre hi havia les dos separacions. I quan marxava la vaca allavons la auvella o acabava tot. És molt bo perquè llavons la auvella deixa l'abono, la orina i la cagueta que en diem naltres, que és com una cosa rodoneta que sembla una oliva de color negre i això quede, per poc que hi hagi una mica de clotet queda. Abans les muntanyes estaven super abonades i super reciclades. Ara ja no existís perquè s'està empleant ??? (17:40) i es perd molt el valor nutritiu de l'herba i allavons puja molt arbustos que no haurien de pujar eh, perquè falta ramaderia.

I dins la borda les ovelles i les vaques estaven separades?

Les ovelles no entraven a la borda. Les auvelles feven una pleta que es tancava amb andàs. Vosaltres no sabeu què és... és una balla que la feven de fusta. Llavons es tancaven, a la nit es tancaven allí, a la nit pletiuaven.

Com? Pletiuaven?

Si pletiuaven... tindrem que fer un diccionari pallarès, perquè sino no mos ensortirem.

En algunes bordes hem vist que a l'entrada de lo que és l'estable, tenen com unes construccions que en molts casos està mig enrunat, que és de pedra i és com si fossin les quatre parets, algunes tenen sostre...

Això és el corral. Molt poques tenen sostre, casi totes estaven a l'aire lliure és com aquest que teniu aquí al davant. Això són els corrals batedors. Allí quan s'havia collit lo gra, s'estenive allí la palla, quan s'havia assecat i es passaven els animals per sobre i amb les potes trituraven el gra. Això separava el gra de l'espiga, llavons s'apartava la palla i quedava el gra. I després el gra se recullive amb pales, es febe un munt, es posava en saques i després quan febe mal temps, això no es febe tot de seguida, s'aprofitava temps perdut que es dive. Llavons hi havia uns ventadors que anaven amb una maneta i rodaven i buidaven el gra a dintre i llavons hi havia uns porguedors que anaven aixís, ziszis, l'un contra l'altre. I llavons anava saltant lo gra i anava caient. I el gra que tenibe una mica caibe i el que no tenibe una mida anava a un altre puesto i lo que era la palla dolenta saltava per un altre caixer que anava fora. Això anava per aliment del menjar. Allavons el gra se separava. El que era gros, bo anava per una funció i el que era xicotet, dolent anava per consum dels animals.

El gra gros perquè anava?

Normalment per pastar, per fer pa. Per pasta'l a casa. Això que dius d'aquestos empedrats que hi havia, per això feven l'empedrat perquè lo gra quedava allí, amb l'escampa s'escampava i s'arroplegava tot i si hagués sigut terra pos haguera entrat de tot, per això s'empedraven eh. D'això se'n diu el corral batedor. Que hi ha llocs que d'això vos diran que en diuen l'era. Aquí al Pallars no és l'era, allò és el corral batedor. L'era és el puesto que es posa el menjar, val.

I el gra gros aquest, com es baixava cap a baix?

Es posava en sacs i llavons hi havia les mules amb bast? I es baixava.

(ens ensenya fotos de Bessan)

Hi viu algú aquí a Bessan?

Si. Jo, sempre que convé. Caminant.

Puja amb algú o puja vosté sòl?

Això de depèn, de vegades acompanyat de vegades sol. Més coses.

Els cavalls també anaven a les bordes?

Si. Clar. Els cavalls anaven a les mateixes bordes, depenibé dels propietaris. Hi havia propietats que eren més grans i d'altres de més xiques. Les més xiques no teniven possibilitat. Però els més grans, dins de la borda hi havia una part que es destinabe a les vaques i un altre als cavalls. Es posaven els serralls de fusta que anaven que anaven amb uns encaixos entre ells que anaven de la paret allà, i allavons quan sortiben s'obribe i quan entraven es tornaven a tancar, els cavalls en una part i les vaques a l'altre. Les auvelles sempre fora. Les auvelles quan s'havien de tancar en una cort, que el mal temps ja daixò, ja baixaven als pobles. O exceptuant puestos que teniven llocs molt estratègics, només per tancar auvelles, les vaques no hi podiben anar. Això és el cas de bordes que estan al cap d'un serrat, que dius com han fet la borda allí, això era una borda exclusivament per tancada de ramat no hi havia eques en aquella borda.

I n'hi ha de bordes d'aquestes aquí?

Si, les de Bessan. Bessan per la seva orografia, doncs havien tingut que utilitzar bordes exclusivament pel ramat i només eren tancada de ramats, no hi havia era. Això només ho feven servir per dormir, hi tancaven l'auvella i quan al matí tornaven aviat.... Això va ser a l'època dels llops de la ossa, quan hi havia destrossa de ramats doncs es van veure obligats a fer aquestes tancades. Llavors havien de recollir els animals i tancals perquè sinó sels menjaven...

Ara el ramat encara el tanca aquí?

Si

I la borda la va arreglant?

Si no l'arreglessim cauria. Això se manté perquè és la nostra vida, aquesta és la nostra vida. Aquests palls, encara que siguin d'aquella època, estan acondicionats per ara. Amb les seves menjadores originals. Lo que es va fer és que abans l'empedrat de sota era clinxat de pedres i no hi havia més possibilitats. Però clar, llavors quan va arribar l'època de la llet aquí les vaques no estaven en condicions, s'embrutaven molt i llavors es van fer uns paviments amb uns desaigües. Po el que és l'estructura es conserva el mateix que hi havia abans perquè no ha fet falta canviar-ls. Per tant continua fent una utilitat, inclús ara que hem tornat a passar de llet a carn, continua fent la seva utilitat. Lo que heu vist allà és una de nova que és una cort ramadera que té una part de cort i una altra de paller, però sense pis, a la mateixa planta. Hi ha dos separacions.

Aquí tampoc fa falta dos nivells, no hi ha prou pendent...

Bueno, ara passem una època en que potser el volum del territori no en donem massa importància, en aquell temps en donaven. Preferien fer dos pisos i tindre allà més terreny per produir, herba farratge, horta, espart, canem, per l'autosuficiència que no pas agafar molt terreny i... per lo tant, vull dir... era una altra època. L'època en que van construir això era l'època, no ho oblideu mai, de subsistència. No era una economia això d'aquí, perquè això... ara tots els patis bons de davant dels pobles els agafen les immobiliàries urbanístiques i fan pisos i abans ho conservaven per fer pastó i viure'n, és un altre funcionament. I aquí si que és on no hi estic d'acord, en que els territoris tot lo que es fètil s'ho emportin les immobiliàries per un preu econòmic elevadíssim. (26:10)... no hauria de ser així, hauríem de tornar a lo d'abans, la gent conservaven la terra bona i feven el poble al penjat per no fer malbé

la terra. I ara ho fem al revés, deixem el poble allí i baixem a construir al puesto bo. A veure què mos quedarà... Suposo que d'aquí cent anys, quan vindran d'altres com valtres diràn, coi què hi havia hagut aquí, pos ja ho veus, un carreter d'apartaments.

Quan pujaven a la borda, feien horta també?

No. Hi havia llocs que si, que potser no eren tan alts... podien fer trumfes, una mica de ceba, inclús enciam.

I això qui ho feia?

La mateixa gent que hi visquiven, propietaris, se'n anaven allí.

Lo normal era pujar i baixar de les bordes o quedar-s'hi?

Lo normal era quedar-s'hi, a totes en general. Sempre hi havia bordes que pel que fos es feven per una altre qüestió, només exclusivament pel ramader. Llavors el vaquer pujava i baixava. Però normalment totes les que són una mica aïllades,... (..) per exemple al bosc de Virós agafant la línia recta del camí gairebé ja no has de caminar per tant pujaven al matí baixaven a dormir al poble i per això aquí veureu que no hi ha cabanes, només hi ha la borda. (...) Al barranc del buscallado ja és més aïllat i els hi sortibe més bé quedas a dormir allà que no pas pujar i baixar cada dia, era més còmode per la persona que estava allí, fos llogat o fos propietari... allà a la banda de Buscallado normalment totes les propietats que hi ha no eren de cases diguem més potentes que poguessin llogar gent sinó que eren els mateixos propietaris que anaven ells mateixos allà.

El propietari de la Borda del Sinyu de la Nena, sap de qui era?

Doncs era d'una casa d'Ainet que en diuen casa la nena.

I encara la porten?

No... aquesta gent ben bé no em diguis de què se n'ha fet. Se'n van anar cap a Tor, alguns a França... eren varios germans, s'ha perdut una mica la pista. Suposo que si anéssim a buscar ho trobaríem.

Bordes que s'estiguin fent servir que no siguin les de la carretera... les del barranc del Buscallado o de la zona de Virós...?

Ara per ara no. Les dos que hi ha a Virós ja les van restaurar per fer un restaurant, que després els hi van fer plegar perquè no reunive condicions. Però no, avui per avui ja no es fan servir.

I d'aquestes d'aquí del barranc, la del Viudo i de...

Aquesta del viudo, em sembla que ja està ensorrada. La que està dreta és la del cubano.

Com és que es diu la borda del cubano?

Aquesta borda d'aquí té una història,... hi havia un senyor d'aquí d'Ainet que se'n va anar per la guerra de Cuba, estava allà de soldat, hi va anar obligat, com molts en aquella època. Llavons se'n va anar allà i després va tornar. I va arribar aquí sense res, bueno, amb els diners que portés. A llavons va comprar aquella borda que no era seva, no sé amb qui... se m'escapa això ja.... i a llavons va comprar, no ho sé, 20 vaques per dir algo i se'n va anar allà. I visquive allà tot l'any, s'hi estava hivern i estiu.

De quina casa era aquest senyor?

No ho sé. El que si va fer després quan es va fer gran que ja no es podia d'això... pos allavons se'n va anar a viure a casa Casimiro a Ainet. I allavons quan se'n va anar a viure allí, el van cuidar i després els va donar les vaques i la borda. I avui és de casa Casimiro. Per això està dreta perquè en casimiro fa poc que ha plegat de fer de pagès, i ell hi anava allí amb les vaques i pujaven al prat i dallaven...

Però no eren de família?

No, no eren de la família. Fa 2 anys o 3 que aquest xicot encara tenibe animals i llavons em va passar l'arrendament a mi. I per això està conservada perquè ell era un xicot aplicat i l'arreglava. La propietat del casimiro em va passar l'arrendament a mi.

I quan parla d'arrendament, vol dir que vosté fa servir les terres i li passa un pago econòmic?

Si. Normalment els arrendaments són sempre pagats amb diner, exceptuant que hi hagi un tracte entre l'arrendador i l'arrendatari... n'hi ha que diuen, mira en lloc de donar-me diners doncs em donaràs dos vedells a l'any. Sempre va condicionat per els tractes amb el propietari. És complicat això dels arrendaments. Jo hai treballat molt amb la llei d'arrendaments rústics, sóc membre d'Unió de Pagesos, estic a les sectorials nacionals i això porta un trecacap... però hi hem de treballar perquè és una funció que tan afecta al propietari com a l'arrendador. I allavons sempre hi ha d'haver una línia directora però amb una bifurcació que protegísque a l'un i a l'altre.

Clar, perquè no hi hagin coses rares com ja ha passat en la història de Catalunya...

Com ha passat i està passant i està passant encara.

Llavors el seu ramat deu ser força gran... quants caps de bestiar té?

No, som una explotació petita nosaltres, no arribem a 100 caps.

Però de vaca?

No, tenim cavalls. El ramat de les auvelles i les cabres el vam deixar.

I les auvelles quan baixaven aquí, on les tancaven a l'hivern?

Aquí detràs de la casa hi ha una altre cort, que aquesta la tenibem per les auvelles. I allavons febem tres escales, de la borda de la muntanya baixàvem a Ortone. D'Ortone baixavem a bessan al poble que hi tenim els pallers i la casa i llavons aquí els apuràvem fins al gener el desembre quan hi arribava la neu. Quan nevava, llavons els baixavem. Uns anys, quan em vay incorporar jo aquí a l'explotació, els anàvem a cuidar al poble, erem sempre allà, tot l'any, aquí ja no hi baixava el ramat. Allavons encara hi havia gent que hi visquiven permanentment. Era un poble com ara aquest d'aquí.

Hi ha algú que vulgui seguir amb l'explotació familiar?

Si. Esperem que no es cansin.

Us vull dir una cosa. Naltrus a la nostra família vaig estudiar 8 anys fora de casa i después em vaig incorporar i no m'he reciclat. Ho dic perquè el món agrari ha fet un esfonzament tan serio no... s'ha canviat tot totalment, vull dir, les ajudes que hi ha és

la subsistència nostra, però dependre d'unes ajudes és lo pitjor que hi pugui haver. Naltres quan estudiàvem erem quatre germans i estudiàvem tots i sortien els diners de l'explotació, es pagaven els internats i estava la vida molt regulada. Els animals teniven el seu preu, els piensos teniven el seu preu, ara s'ha disparat. Nosaltres estem venent avui el nostre producte al preu de fa 35 anys. Clar, llavons forçosament depens de l'ajuda però l'ajuda en el moment que arriba en un punt, doncs diu ara comença a baixar i entre l'any passat i aquesta any ja han baixat un 10% i fins el 2013 han de baixar fins al 35% de reducció. Però el preu nostre segueix sense pujar. I llavons és aquí a on te quedes estancat. A llavons aquí naltres sempre havíem tingut gent llogada i quan va venir aquest boom tan desastrós, vas tindre de deixar gent llogada i llavons una persona sola no ho pot fer, llavons em vaig tindre de vendre les cabres i les auvelles i em vaig quedar amb la ramaderia que podive fer. La maquinària fa molta feina però l'has de fer treballar, porta moltes hores d'estrés i sempre has d'anar de pressa, ai ara haig de fer allò, allò, allò... I quan parlem d'estudis a la vida moderna, doncs no m'he reciclat i com que no m'he reciclat m'he quedat molt enrader. I llavons per això penso que la gent aquesta que s'ha de quedar aquí quan més preparats hi arriben millor. Es desenvoluparan d'una forma més desaogada que jo en aquest moment no puc perquè no tinc ni les bases ni els assentaments,... i a pesar del lloc que estic, al Consell Català de Producció Agrària Ecològica, estem a l'Av. Meridiana número 38 si algun dia voleu vindre...

(... ara ens parla del Consell Català de Producció Agrària Ecològica i de l'agricultura i ramaderia ecològica)

I de cara a un futur, vostè creu que les bordes se seguiran fent servir?

No... Bueno, a la vida mai s'extingeix tot, mai. El Pallars l'any 1800 fins al 1860, 50, 70... va emigrar a Amèrica, per anar a buscar una millor vida, el que fan ara els americans cap aquí nosaltres vam anar d'aquí cap allà. Només que hi va haver una diferència. Lo Pallars quan va anar a treballar cap allà, van marxar la gent bona, els bons treballadors. Ara tenim una desgràcia que els que venen d'allà cap aquí no són los bons. Aquells eren emprenedors i eren gent treballadora, fins i tot que el Pallars no va poder plegar la collita del cereal perquè la mà d'obra va marxar tota i es van quedar els blats per segar, aquí a la conca de Tremp van quedar els blats per segar perquè no hi havia gent. Després va anar malament i va tornar el boom cap aquí i els pobles d'aquí es van tornar a emplenar tots de gent. El Pallars havia estat més despoblat que ara, més, això és història i és real. I a llavorens va tornar a venir gent... de vegades vas a un poblet i dius aquesta caseta d'aquí, com pot ser que... pos la gent feven lo que podien, si no la podien fer de quatre metres doncs la feven

de tres, el cas era tenir una mica de vivenda i viure no. Aquestes muntanyes d'aquí que estan tan dretes de penyes, cada certa distància hi ha una paret i una mica de terra i una altre paret i una mica de terra,... què hi fotiben aquesta gent aquí. Allí s'hi fotibe pèsols, fesols, cànem,.. el cànem feven les espardenyes, vull dir, feven de tot, vull dir que ja no anaven a guanyar la pesseta sinó a menjar. Llavons què feven, treien quatre penyes de la pedra, la picaven, la posaven a sota, feven la paret i tiraven dos parets a terra i sembraven... Això doncs pot tornar, esperem que no, perquè sinó ho teniu malament.

Però és una llàstima que es vagin abandonant totes les bordes, aniran caient totes i...

Si però passa una cosa, quan la gent no s'hi vol quedar, no hi vol estar, pos què fas?

Ja, però encara que no la utilitzin per a ús ramader si hi hagués alguna manera d'anar-la mantenint...

Mira, al país, totes les bordes que s'han anat conservant fins ara, les poques que queden és perquè han tingut una utilitat, que és ramadera. En el moment en que es deixa l'activitat ramadera la cosa s'ensorra. En pocs anys s'ensorra, perquè comencen a entrar goteres i cauen. Allavors això ha passat. I llavons què passa, el cas que us explicava del Casimiro, la borda la mantingut ell perquè estava allí, tenibe les vaques i les cuidava cada any i allavors pos la borda la cuidava perquè posaven l'herba a dintre i després la baixaven cap al poble i tot això... Aquest home ha plegat... (...) Un fill és enginyer forestal i l'altre electricista. Això s'ha acabat, aquests dos no hi aniran allà dalt... una altre borda que es queda a baix. Nosaltres aquesta de Bessan la teniem malament la borda, imagina't que ara aquestos dies hi hem pujat 20 viatges d'helicòpter de material, perquè la reparem.

Han demanat alguna subvenció?

Hem demanat una subvenció de... (...) m'agradaria que la veiéssiu perquè és una animalada d'edifici. (...) La gent diu, com pot ser que aquesta gent anessin a fer una borda allà,.. (...) Vam demanar una subvenció del Parc Natural.

I en té prou amb els ajudes que donen?

No què va. Amb això et donaran... uns 7.000 euros o així que et sortirà d'ajuda,... però refer aquest edifici allà, amb les condicions que hi ha que no hi ha accés rodat

que hi has d'anar caminant, portar la gent allà si és que hi volen vindre, i... ara tinc sort dels romanesos perquè els catalans ni pensar-hi. Imagina't que durant 20 anys estava veient que s'estava ensorrant i pensava, bueno que s'ensorri perquè dibes amb algú, tens de vindre allà perquè m'ha de donar un cop de mà i... (...) i ara amb els romanesos, aquesta gent mos passen la mà per la cara. Tranquil que yo subir, pos venga... Estan aquí a Sort. I n'hi ha un parell que no tenen feina i... ara ja estan esperant per pujar...

Nº Entrevista	06
Dia	02/12/06
Hora	18:00 h.
Lloc	Esterri d'Àneu

Informant	M ^a Teresa Feu
Càrrec	Propietària de les Bordes Serdà, Bellivé de Serdà i Borda Serdà (II)
Grup	Propietaris i/o usuaris

TERESA DE CASA CERDÀ

Vosté s'enrecorda quan encara es feien servir les bordes?

Oi tan... ara tinc 63 anys. Se recollive la pastura dels troços que estaven allí al costat i se ficave a dins. I després,... això se feve a l'estiu, i a l'hivern se feve anar a menjar les besties, tancades a la quadra,... a dalt hi havia el paller i a baix la quadra i al costat una cabana que si feven lo menjar la gent que anaven a cuidar les besties

Qui hi anava allà?

Los mossos pujaven allà i anaven a cuidar les besties.

I els propietaris no hi anaven?

També, si si, també hi anaven. Però naltres en aquella època tenivem mossos. Nosaltres tenivem dos o tres mossos tot l'any. A l'hivern estaven a casa i a l'estiu se n'anaven a la muntanya. Per llavons hi havia una època que més que res se teniven èqües i... les cries de les èqües que eren mules, matxos, cavalls, poltres.

I això qui any més o menys?

Doncs mira, jo vaig néixer l'any 43 fins a... no sé quants anys... perquè després se va canviar. Això dels eqües no donava gaires i allavorens ens vam vendre les eqües i van ficar vaques. I llavons amb aquelles vaques, en aquestes bordes no hi anaven gaire. Anaven amb les que tenien a prop del poble... amb aquelles si que si continuava anant perquè a l'hivern com que neve... i fa molt fred, pos llavons en aquelles bordes com la de Bellivé, pos ja no hi anaven i anaven a l'estiu po... tenivem a la casa un altre quadre i hi tancavem les vaques i munyivom. Tenivem una màquina per munyir i monyivom i venivom la llet. Així com antes se munyivon els pollins, que eren els matxos, les mules i els cavalls.

Abans de les mules i els matxos què hi havia?

Al temps que tenivom matxus i mules també tenivom ovelles. El pastor anava amb les ovelles i tornava a casa a tancar les ovelles i al dematí tornavon a sortir. Això a l'hivern. A l'estiu pos estaven, més que res per la muntanya. A l'estiu dormien pel

treme. I a l'hivern pos anaven més a casa, perquè nevava... allavons se'ls havia de tindre aquí casa i se'ls donava menjar.

I a l'estiu què feien allà dalt, quan anaven pels prats d'alta muntanya? La gent que anava amb les ovelles què hi feien allà?

Doncs vigilar que no anessin a terres que no fossin seves.

Es quedaven a dormir allà?

Dormiven en cabanes...

I pel menjar?

Se l'emportava...

I treballava el camp?

Bueno es que el pastor tenia cura de les ovelles. El que treballava el camp eren unes altres persones.

I s'estaven a la borda?

Bueno a la nit venien cap a casa. Jo havia vist, anys abans que se tancaven en un puesto que se dive la pleta. Se posaven com en unes baranes, a dins d'uns andàs de fusta. Unes tanques que ara se fan metàl·liques eren de fusta. Bueno de fusta... eren d'avellaner. I allavons allò se feve per adobar la terra. Un dia ho plantaven en un tros de terra l'endemà en un altre tros i així anaven adovant la terra perquè pugués creixer l'herba.

I quan anaven allà dalt a l'estiu, dormien en cabanes?

No generalment tornaven cap a casa. Perquè molt lluny no hi anaven. Per lo menus a casa meva... teniven cabana només allà dalt a la muntanya. A l'estiu si que anaven al bosc i es quedaven en una cabana alguns... po a l'hivern... a l'hivern tornaven.

(...)

I llavons ens podria explicar una mica com les feien servir les bordes?

Aquestes bordes més que res a l'hivern... jo sé que hi anaven algo a la primavera i a la tardor... Po bueno, a l'hivern quan nevava no eh. Aquestes d'aquí a la carretera quan jo era més petiteta si que sé que si guardaven los matxos més petits i los cavalls i pollins. Criaven les eqües, les eqües criaven i allavons les eqües se posaven en una quadra allà a casa. Llavons els pollines els posavem en aquestes quadres d'aquí de la carretera, a les bordes.

I de vaques?

Va durar molts anys que no en teníem de vaques... i ovelles sí. A l'hivern sortíen a peixer però no massa lluny i la nit tornaven altra vegada. A l'estiu doncs les tancaven a la pleta, al vespre les tancaven a la pleta. Perquè sinó se podien perdre o...

I sembrar?

Si allavons se semblava molt.... forment, sèguel, patates... Patates també, a la terra molt. A Bellivé a liró, a vègon... si sí

I a la borda de Bellivé hi ha una cabana..

Sí. En aquestes bordes grans anava bé per si hi anaven tot lo dia, per fer-se lo dinar. I si alguna vegada s'havien de quedar a la nit, quan de vegades hi havia bestiar que estava malalt i s'havien de quedar a la nit i la feien servir per fer foc eh

Po no hi anaven normalment allà, a l'estiu no s'hi quedaven a dormir?

No no, ai no hi havia bestiar malalt, més que res quan hi havia bestiar malalt o havia de pollinar alguna equa, havia de tindre alguna cria eh. Generalment la gent tornava cap a casa, tan a l'hivern com a l'estiu.

I la feina de dallar l'herba, qui ho feia tot això?

Els mossos. Hi havia grups de dalladors. A totes les zones hi havia grups de gent, per exemple les cases que no tenien tanta feina, que no tenien tanta propietat, anaven a dallar a jornal que diven.

I això ho feien durant una temporada a l'estiu

Hi havia l'herba i a finals d'estiu, agost setembre, hi havia lo redall. Al mes de juny jo me'n recordo que per sant joan se començava a dallar l'herba... fins que s'acabava. Perquè de vegades feve bon temps i llavons pos era ràpid, però de vegades començava a ploure i costava més. Allavons el mes de juny i algo de juliol pos se dallava l'herba. Allavors se deixava creixer una altra vegada fins el setembre. Al setembre se començava a fer el redall, feven redall el mes de setembre octubre,... fins que s'acabava. Depenive de si ploive, llavorens plovie i ja no podies abançar... llavors no podies dallar perquè se podrive l'herba. Aquí com que es feve agricultura per la subsistència tan de la gent com dels animals doncs s'alternaven els cultius, cereals, patates, amb l'herba. En uns camps se sembrava patates en d'altres camps hi havia alfalç, i els prats... els prats era una cosa fixe, sempre era de prat. I la terra... les patates li anaven molt bé de canvia'ls. Si un any hi havia alfalç, pos l'any següent hi posaven patates, perquè llavons les patates es feven millor. També remolatxes pels tocinos. També tenien tocinos... Per la subsistència vaja.

També tenien tocinos?

Si. El que passa és que hi havia qui només ne teniven per matar i menjar ells i d'altres que en teniven per vendre. Nosaltres ne teniven per vendre però no massa eh.

I a on els tenieu?

A les quadres del costat de casa. Tenivem tocines i podien criar força tocinos petitets i llavors els feien grossos o de vegades ne veniem de petits.

Allà a Araós?

Si si

I l'època que s'havia de dallar i tenien molta feina també tornaven tots a casa?

Si si. A la nit tornaven a casa. Perquè clar costava molt de pujar al matí però a la nit de baixada no costava gaire. Hi havia algú a Virós que es quedave. Per exemple aquestos de comprador, aquestos teniven més que res, els troços los teniven allí dalt i aquestos s'hi quedaven a la nit eh. Per pujar allí dalt hi ha una pujadeta no. Hi tenien una cabaneta, una que era per ús de tothom.

Comunal?

Això.

La del costat de la barbacoa?

No no, no hi és, ha desaparegut.

(...)

Al costat on hi ha la de poblador n'hi havia una que hi anava tothom, els de les altres bordes pos anaven allí a aquella borda. Allí només n'hi havia una així com nosaltres a la borda de Bellivé en tenivem una però era nostra.

(...)

I després de tenir vaques hi va haver un canvi?

Les eqües només feven una cria a l'any i si no criava o se morive la cria... aquella bestia no donava res. Lo canvi va vindre a partir del moment que van vindre els tractors i van substituïr les eqües i les mules. Teniven eqües perquè criaven mules i les veniven a les fires i allavorens allí tothom llaurava o... a València per exemple amb el tema de l'electra, a mesura que va anar entrant la maquinària per cuidar la terra, pos això va anar desapareixent. I ara si algú té eqües és per vendre poltros o per la carn o per l'equitació. Antes les tenien per criar mules...

I quina època hi va haver el canvi?

A l'any 50 i pico. Cap a l'any 55. Per qui l'any 50 eh. A mesura que es van anar venent els eqües van anar posant vaques. Ho substituïen. Les vaques a més a més de criar, les munyien i venien la llet a la cooperativa de la llet, a Sort. I ara ja no ho fa ningú.

Po només per carn?

No van vindre per fer llet, (...) i allavons se venive la llet i se venive el videll que es feve per la carn. Po llavons va venir una pesta que com se dive??... la tuberculosi. I llavons sortiven moltes vaques tuberculoses i el govern va dir que es volive sanear. Allavons donaven unes injeccions a la bèstia i si sortia malament te la feven treure. Te'n donaven un tan per cent i... allavons pos molta gent van quedar sense bèsties, en van sortir moltes de tuberculoses. Allavors pos van dir que la gent si volien deixar de fer llet, només fer bèsties per la carn, fer vedells. Allavors molta gent va deixar de fer llet i va fer vedells només. I ara aquí no hi ha gaire gent que fagi llet. Tothom s'ha retirat de munyir les vaques, van donar un sedall. Donar un setall és donar una prima. Van donar una prima per començar lo que seria la llet. Llavons les vaques teniven els vidells i amb compensació de lo de la llet doncs donaven la prima aquesta, durant set anys.

I a casa seva les bordes s'han deixat de fer servir amb el temps??

No les fan servir. Ara hi ha el meu germà sol i allavons clar, la cosa ha anat disminuint. Té poques vaques. Si estigués casat i tingués fills, doncs alesorens ne tindria més de vaques, po ara ne té poquetes.

I les tanca a la borda?

No les tanca en una altra quadra que tenen a casa, a Araós.

I dallen l'herba encara?

Si si, a l'estiu fan el mateix. Quan les vaques baixen de la muntanya, les tanquen, amb això d'aquí, amb les boiles que diuen, als prats. Cada dia els donen un tros més perquè puguin anar menjant, i quan s'ha acabat de menjar tot el que hi ha als prats o antes d'acabar-se, pos quan neve doncs les tanquen a la cort. Les tanquen a la cort de casa i allavons les donen lo que han recollit durant l'estiu.

I les bordes de la bordeta?

No les fan servi.

I té ovelles son germà?

A casa nostra no en tenim d'ovelles, hi ha gent que si que en tenen. Però a la Vall Ferrera no hi deu haver ningú que tingui ovelles.

(...)

Antes tot tenive una explicació, tenien totes aquelles terres i tenien el dilema que les havien d'abonar. I llavons totes les finques que eren lluny de casa... perquè antes no hi havia ni carros ni res. Els fems s'havien de portar amb cuvelles... vosaltres no ho coneixeu això? Es posaven a banda i banda del matxo i amb això portaven el fem. I llavons teniven les ovelles per anar abonant les finques, que bueno les anaven tancant en els andàs i a la primavera i la tardor anaven abonant les finques d'aquesta manera. A més hi havia l'avantatge que les ovelles quan ho abonaven ja no havien d'anar ni a estendre el fem.

(...)

Un dels objectius principals era aquest i després també perquè teniven els corders i els veniven. Això els donava un valor afegit.

(...)

I els corders on els venien?

Doncs els venien a les fires o pujaven gent de Lleida i els compraven

I també en pujaven de ramats d'allà Lleida?

Antes quan hi havia la transhumància, (...) venien pos al mes de juny, cap a Sant Joan. Per exemple allà a Araós mai s'hi quedaven, anaven per allà a Tor... Jo no ho havia vist mai això. Hi havia gent que tenien cabres.

Gent d'Araós?

Si gent d'Araós.

(...)

Nosaltres teníem les nostres ovelles, però després hi havia un altre ramat que era unes quantes de cada casa... i les cabres igual. Quan arribaven a casa se n'anaven cadascuna a casa seva, només s'ajuntaven per pasturar.

I com se sabia quina era de cadascú?

Estaven marcades. (...) Portaven una marca a l'orella. I les eqües també es marcaven, per exemple a casa nostra les marcavem amb una "S".

Que és Cerdà amb "S"?

Si si, és Serdà.

(...)

Ho canviarem perquè a tot arreu ho posa amb "C".

(...)

I la borda del Viudo és vostra?

No... Era de dos germans. Un era solter i l'altre es va quedar viudo. El Quim estava solter i el Jaume era el que es va quedar viudo. Eren de casa Periscolar.

(...)

Les bordes les van mantenint?

Cada vegada menus. Qualsevol actuació que hi has de fer val molts diners i la gent tampoc ho necessiten. Tampoc tenen cap valor...(...) jo precisament vos volia dir que, què feu un treball, de cara a, cobrar subvencions, de cara al PNAP, perquè si fan el que sigui, tinguin interès a adquirir aquest patrimoni, o almenys a obligar a conservar-lo.

El problema és que no estan dins el parc, estan fora totes aquestes bordes. La majoria estan fora del terreny del parc.

Però a veure, si els del parc tenen interès en conservar aquestes bordes, dons ho compren i ho incorporen al parc, no hi ha cap problema per incorporar-ho.

(...)

De la mateixa manera que el parc fa un conveni amb la universitat per fer un estudi, doncs fa un conveni amb un propietari d'una borda que és singular o pel motiu sigui i fas un conveni de manteniment.

Falta que el propietari ho vulgui...

(...)

I no els agradaria arreglar-les?

Home, si ens donessin una bona subvenció doncs si, po si ho hem d'arreglar nosaltres, hem d'arreglar una cosa que no fem servir.

(...)

Nº Entrevista	07
Dia	02/12/06
Hora	20:00 h.
Lloc	Casa Coix, Alins

Informant	Rosalia de Castellarnau
Càrrec	Propietària de la Borda Ferrer i antiga propietària de la Borda Viscastros
Grup	Propietaris i/o usuaris

Es tracta de que ens expliqui una mica que és el que recorda de les bordes, que s'hi feia, qui hi anava...

Aquesta casa és molt antiga. Aquí a la vall s'hi explotava el ferro, a les fargues. La família tenia animals, ovelles, matxos, eqües... Aleshores l'explotació del ferro era com una indústria aquí.

Aquesta casa va quedar 40 anys tancada, sense successió, perquè els qui hi vivien, que eren oncles del meu pare, no van tenir fills. El que passa és que el cognom de Castellarnau és molt antic. I el padrí que va heretar la casa, que era germà dels que hi vivien, tenia dos fills. Un se va quedar a la Vall d'Aran, on vivien, i l'altre era el meu pare, que estava a França. I li van dir que si volia venir aquí Alins, per casar-se i per continuar el nom de la casa. I quan va venir, cap a l'any 1927, crec, va trobar la casa molt antiga i la va refer.

Quines bordes té la seva família?

És que clar, com que la casa va quedar tant temps tancada, quan el meu pare va venir, ell ja no va fer servir mai les bordes.

I durant tot el temps que no es va fer servir, la casa la portaven els veïns d'aquí Casa Casimiro. La tenien arrendada... i no sé si ells utilitzaven les bordes o no.

Però no recordo que nosaltres les haguem utilitzat massa les bordes...

I el seu pare de que treballava?

El meu pare feia de pagès, però ell estava a França i quan va venir va portar idees noves. Va portar el carro, una manera diferent de llaurar els camps... una mica més com el que es feia a França.

I això de les bordes, el meu marit que és d'una altra casa, sí que me'n recordo que ell explicava que hi anaven a cuidar els animals. I a la primavera sobretot se n'anaven a les bordes... i s'enduïen menjar per una setmana, un pa d'aquells grossos, i allà dalt feien foc, feien sopes, feien patates a la brasa, munyien per tenir llet...

De quina casa és el seu marit?

Ell era de Casa Gallart, d'aquí d'Alins, però ara ja no hi ha ningú. I tenien bordes una borda a la muntanya, la borda de Gallart, que encara està be, i aquí al poble allà entre Àreu i Alins.

I la seva família tenia la borda de Viscastros

Sí, aquesta la va comprar el meu pare a una gent que van marxar després de la guerra. I aquesta sí que recordo que la fèiem servir perquè com que era una borda accessible... doncs el meu pare hi tenia els animals.

No teníem vaques teníem eqües, que criaven mules i matxos que servien per llaurar els camps quan no hi havia tractors i llavors hi havia la fira d'Organyà i la de Salàs, que eren molt importants i venien a comprar el recrí. S'emportaven los animals amb el tren.

En aquella borda hi tenien unes 10 o 12 mules i hi tenien gent llogada i recordo que al matí anaven a donar-los-hi el menjar. I recordo que l'aigua també la tenien dins la borda, en un com. Tenien com una sèquia canalitzada del barranc que anava a parar al com. Era com un dipòsit fet de ciment i allà sempre tenien aigua, i quan els animals estaven sueltos menjaven i bevien quan volien.

I me'n recordo que a l'hivern a la borda aquesta hi posaven les mules més joves i anaven a donar-los-hi menjar cada dia i anaven a desgelar l'aigua. A l'estiu ja posaven el pasto a les bordes al pis de dalt per poder-los-hi donar el menjar als animals quan fes falta.

I fins quan van fer servir aquesta borda?

Fins als anys 60 o 65.

I què va passar?

Que quan van arribar els tractors, això del recrí de les mules i els matxos ja va ser ruïnós. Cada vegada venien menys. I com que no tenien la visió del món perquè no hi havia televisió com ara, i no van preveure que arribaven els tractors en massa i durant 3 o 4 anys, el que valia bastants diners, que eren les mules i els matxos van arribar a zero i ja no els volia ningú.

I llavors van canviar a la ganaderia de vaques. Va costar molt perquè havien perdut molts diners. I llavors clar, es van haver d'adaptar a les vaques i munyir. Però si volien posar una màquina de munyir, aquí no la podien posar perquè no hi havia corrent per fer funcionar la màquina. I llavors s'havia de fer a mà, que també costava molt.

I després ja van posar uns tancs per refredar la llet i després va venir la cooperativa de Sort i ara ja tampoc no es fa. Ja s'ha acabat la llet una altra vegada, i ara lo dels vedells, vaca de carn.

...

I aquí la Muntanya, hi ha unes bordes que estan fetes de manera molt curiosa. Crec que encara n'hi ha alguna que es pot veure... Lo que és el pis de dalt, enlloc de fer-lo amb taulons dobles, el feien amb tot d'arbres de la mateixa mida que devien tallar al bosc mateix. Posaven els troncs un al costat de l'altre, clar, com que a dalt es necessitava gruix perquè poguessin entrar els animals a descarregar... Ensorens, quan dallaven els prats i tenien la palla seca, tenien un sistema que en deien àrguets, després en feien una pila que en deien pessó. I allí entraven l'animal i el descarregaven.

I després cada borda tenia la seva cabana, que allà és on feien el menjar, per la por de posar foc. I per dormir, tenien la calefacció dels animals. Allà al paller hi passava l'escalfor dels animals.

I abans els prats es dallava així a mà, amb la dalla...

I qui ho feia això de dallar?

Doncs les famílies. Cada família anava a dallar. I anaven a regar també... Regaven els prats amb l'aigua que baixa del barranc per poder dallar. I el pasto aquest no el podien baixar cap al poble perquè era molt costós baixar-lo. I ensorens era més còmode deixar-lo allà la borda i tenir-hi allà els animals i anar-los a cuidar allà.

I llavors s'hi traslladava tota la família una temporada?

No, tota la família no. Hi havia diferents sistemes, però jo crec que tota la família no hi nava. Més aviat hi anaven els homes. Com que normalment allà on hi ha una borda n'hi ha alguna altra a prop, doncs ja se feien companyia.

Després a l'estiu, quan s'havia de recollir el pasto sí que hi anaven les dones, però per cuidar el bestiar crec que només pujaven els homes. I elles recolectaven el pasto, i nose si més antigament es cultivava algo per allà...

I ara el seu fill continua?

Sí, ell fa ramaderia ecològica. Però aquí, si no fos per les subvencions... ja és molt limitada la rendibilitat, i si no fos per això...

I ell fa servir alguna borda?

Ell només fa servir la borda de Gallart per triar els vedells, per si hi ha una vaca malalta... però no com abans. El sistema és diferent. No hi guarden pasto ni res.

I on guarden el bestiar?

És que ara és diferent. Abans els tenien tots estabulats, però ara no. Els tenen a l'aire lliure. Bueno, en un tancat. El meu fill, l'Ignasi, ha fet un cobert i la cara nord està tancada i l'altra banda oberta. A una banda guarda el pasto i té una menjadora d'aquestes mecàniques que, quan les vaques van a menjar, queden

estacades, i això serveix perquè mengin totes les vaques. Bueno, i per la recol·lecció dels fems, perquè amb la ramaderia ecològica no es poden posar adobs químics a la terra. Ho han de fer tot amb els fems naturals. De tant en tant, van amb el tractor, recullen els fems del femer i abonen la terra. I a ell li agrada molt, i també mantens una mica el patrimoni.

I vostés d'ovelles n'havien tingut?

Nosaltres n'haviem tingut, però poques, molt poquetes. Per allà els anys 60. No sé com va ser, que una germana meva, el seu padrí que tenia un ramat d'ovelles i com que li era padrí li va voler regalar 1 ovella o 2 i va arribar a 30.

I la borda de Viscastros va decidir vendre-la

Sí, perquè era una borda que estava a punt de caure i jo no tenia possibilitat d'arreglar-la perquè fer una teulada val molts diners i fer una paret que s'està caient també, i per mi ja no era útil. I la única esperança que hi veia era que o se venia o sinó la borda hagués caigut perquè la teulada estava caiguda.

I el seu fill no la volia utilitzar?

No, és que ja no es pot treballar de la mateixa manera que abans. És impossible. I aquella borda no ens era útil. La borda de dalt encara l'anem mantenint una mica perquè no es faci malbé perquè també et sap greu i a més, encara la fem servir per coses, però és que també depèn del deterioro de la borda. Clar, reconstruir una borda val molts diners. Només portar el material allà... i aquesta de Viscastros estava molt malament.

Nº Entrevista	08
Dia	03/12/06
Hora	10:00 h.
Lloc	Casa Casimiro, Ainet de Besan

Informant	Francesc Montané i Ma. Rosa
Càrrec	Propietaris de les Bordes de Clarui i del Cubano
Grup	Propietaris i/o usuaris

Primer vam parlar amb en Cisco:

Nosaltres estem estudiant les bordes del Bosc de Virós, les hem anat a veure i les hem inventariat, i ara estem parlant amb els propietaris i gent que en coneix una mica la història, perquè ens expliquen que recordeu, com les feieu servir abans, i com les esteu fent servir ara...

Bueno, l'assunto de les bordes, abans s'hi cultivava una mica, i ara han quedat abandonades...

Abans que s'hi feia?

Abans, pues los prats, los dallaven i posaven l'herba a la borda i molts la baixaven a cargues cap aquí i molts cap allà la tardor o la primavera, feien anar los animals a menjar-se l'herba de la borda...I quan ja havien donat lo menjar, cap allà les 4 o les 5, agafaven el ruc carregat d'herba, i cap aquí casa.

Per què la baixaven l'herba aquí baix?

Per donar pastura als animals d'ací.

I aquí quins animals tenien?

Aquí abans hi havia moltes aovelles, vaques...aquestes quadres d'aquí dalt (senyalant cap al poble), estaven plenes de vaques. I el que recollien aquí (referint-se a l'herba dels prats), a la primavera escassejava una mica. I llavors, el qui tenia a dalt aquell raconet a la borda doncs li anava molt bé.

I a l'estiu? Anaven més amunt?

Sí, a l'estiu la gent se'n anaven cap allà dalt al cubil (prats comunals, d'alta muntanya)

I mentrestant que feien els pastors?

Ui, ja tenien prou feina..., havien de regar els prats i després, quan arribava l'època, alla al juny dallaven els prats i deixaven assecar l'herba

I mentrestant, tenien el bastiar als prats de dalt la muntanya perquè no entressin als camps, no?

Claro, si, si, si. Els prats, cap allà el primer de Maig ja eren sagrats...al bestiar ja no el deixaven entrar als prats i al més de juny començaven a dallar.

I quin tipus de bestiar tenien?

Cap allà els anys 50 encara hi havia eqües i recriaven els pollins per tenir mules i matxos per vendre. I també tenien vaques i aovelles. Aquí tota la vida s'havia viscut de la ramaderia. El que passa és que les cases xiques no tenien propietats, però tenien 20 aovelles i 7 o 8 vaques i algunes cases si podien tenien 2 o 3 eqües per criar i vendre les mules i els matxos. Llavors, abans del tractor era lo que es feia servir.

I quan va arribar el tractor?

Llavors ja va anar malament. Llavors envés de comprar matxos i mules, compraven tractors. I llavors ja van disminuïr les eqües. Les anaven venent. I enlloc de vendre-les per 50.000 peles, només en treien 3 o 4.000. Llavors se va muntar la vaca. Aquí Sort se va posar una cooperativa que feia formatge i llavors recollien la llet. Això va ser la salvació d'aquí la muntanya.

I llavors, quan se van perdre les eqües, tots aquestos pagesos grossos van quedar arruïnats. Hi havia el Coix d'Alins, Cintet, Serdà...i tots aquestos. Llavors, quan les eqües ja no valien cap centim, van posar vaques i així se van recuperar.

I que va passar? Per què ara ja no es fa?

Jo penso que va ser al entrar al mercat comú, a Catalunya passaven una animalada de la cuota que havien pactat allà a la Comunitat Europea i llavors vam quedar sense prou cuota perquè l'havien posat massa baixa. I llavors a la gent d'aquí els posaven multes perquè produïen massa llet. I enlloc d'augmentar el preu (de la llet) el van reduïr i llavors ja no sortia a compte.

A casa seva tenien bordes?

Sí, en aquesta casa en tenien dos: La del barranc de Buscallado, que en deien la del Cubao i la de Clarui.

I aquesta, la del Cubano, com és que es diu així?

Perqué hi havia un home d'aquesta casa, de Casa Casimiro, que per la Guerra de Cuba va anar allà Cuba. Van portar soldats d'aquí i a ell li va tocar i sen va anar cap allà. I al tornar, com que era sol, nose com se va espavilar, nose si la va comprar o nose com va anar i se'n va anar a viure en aquella borda d'allà dalt. I com que ell va venir de Cuba, doncs li van posar la borda del Cubano.

I abans com es deia aquesta borda?

No se sap. Sempre l'hem coneguda com la borda del Cubano.

I vivia allà sol?

Sí, sí, visquia allà sol. Primer tenive vaques, i després també va anar malament, la última que tenia se li va morir allà la quadra i llavors va quedar sense vaques. I llavors també tenive conills, allà la borda aquella i així visquia. Fins que va quedar en la misèria i llavors lo van tornar a arroplegar en aquesta casa fins que se va morir. I jo encara no era aquí.

Encara no havia nascut?

No, és que jo no soc fill d'aquesta casa, jo soc fill de Norís. Sabeu on és? Allà anant cap a Tor...

I allà hi tenien bordes?

Sí, a casa meua que se'n diu casa Sabater, n'havíem tingut 3 de bordes. Una jo sempre l'he vist en runes, però les altres dos encara podé hi son.

I hi anava vosté?

Ui, i tant! En una hi teníem vaques i a l'altre avelles.

També les tancaven les ovelles?

Bueno només era per tancar-les a la nit. Per menjar les treiem. Les vaques sí que tenien les menjadores, que els hi passavem el menjar pels forats cap a baix...

I a quina època pujaven cap allà les bordes?

Normalment era a la tardor, setembre i octubre; i a la primavera, cap allà el maig.

I s'hi quedaven?

No, jo no m'hi he quedat mai. Bueno, de vegades en una borda que era més lluny si que ens hi quedàvem, però molt poc.

Quan temps s'hi quedaven?

Per exemple, durant la setmana, potser 2 dies... perquè clar, marxàvem i ens teníem que emportar lo bereno i si nos hi volíem quedar teníem que portar-nos el doble de bereno.

I com pujaven cap allà? Caminant?

Caminant, sí. I nos hi quedàvem perquè era lluny, hi havia gairebé 2 hores...i per no haver de caminar tant nos hi quedàvem. Però era molt aborrit. Desde que se feve de nit fins que se feve de dia... I tenies que dormir allà el paller de l'herba, amb una manta... I al paller, com que hi havia los animals a sota, donaven escalfor. Per això casivé totes les cases, la quadra de les avelles la tenien sota casa.

I hi cuinaven allà?

Sí, teniem la cabana al costat de la borda, i feiem per exemple una olla... La cabana servia pels amos, com que deixaven les vaques...doncs durant el dia se'n anaven a la cabana i feven foc i s'hi feven lo dinar. Feven sopes i vianda...era com una cuina...

I vosté, quan pujava a les bordes, amb qui hi anava, amb el seu pare?

No, no, hi anava tot sol, o bé amb un altre que de vegades anava a una altra borda i llavors marxavem junts, però la majoria de vegades tot sol, amb el ramat. Jo per exemple, amb nou anys ja me començaven a arrear... amb la motxilla a coll. Una mica de jalar, i una boteta de vi. M'hi posaven un quart de litre, encara no...

I quan calia dallar? Hi anava més gent?

Home, per dallar llavors, erem un parell de casa... Nosaltres erem 8 germans, i els més grans se llogaven per les cases. Els donaven una mica de jornalet... I els altres, fins que no tenies 15 o 16 anys no podies dallar...però quan ja posies fer anar la dalla donca llavors ja hi trevallaves.

I la mare hi anava?

La mare sí, la mare havia de fer el jalar a casa. I cap allà el migdia, agafava l'olla i el que fos... i cap al camp! I llavors quan arribava allà, per exemple en el temps de segar, doncs lligar les garves. Quan segavem, se feien unes piles així, i després, amb la mateixa palla se lligaven i es feien les garves. I després fer els cavallons. Dues garves aixíns apoiades, i llavors agafaven unes altres garves, les obrien un poc i les posaven a sobre perquè si plovia no es mullés la palla de sota.

I a les bordes que eren més lluny? També hi pujava la mare a portar el dinar?

No, quan anavem tan lluny, llavors ja no hi anava. Llavors, els quins treballaven alla dalt les bordes, doncs un ja plegava una mica més aviat i preparava una mica de dinar. La mare només anava per allà els voltants, quan hi havia un quart d'hora, mitja hora de camí...Claro, 2 hores...quan haguera arribat allà dalt ja haguera sigut tot fred.

A aquesta de Clarui, que està aquí a prop, si que hi poidia anar caminant a portar el dinar, no?

Ui, i tant! Quantes vegades la mare de la meva dona havia pujat a portar el dinar allà dalt...

Aquesta borda i la del Cubano eren de la família de la seva dona?

Sí, sí, eren de casa Casimiro.

I vosté sap si la seva dona hi anava també a les bordes?

Sí, i tant. Per exemple, a la borda del Cubano, per allà l'Octubre, feven anar 6 o 7 vaques...i munyiven i posaven la llet en una mena de cassola i la baixava cap aquí a peu.

I no s'hi quedaven?

Ui no, tenive por de quedar-se allà a la nit... Puyaven a passar la tarde i tornaven a baixar a la nit. Però llavors el Cubano ja no hi era... Aquest home devia morir per allà l'any 55 o 56 i llavors la borda va quedar per la casa.

I llavors la borda la va començar a fer servir algú altre?

Sí, la feven servir los pares (de la seva dona). I quan jo vaig venir, quan nos vam casar ací, potser encara hi vaig anar 7 o 8 anys... Però no ens hi quedavom. Quan acabavem de treballar, baixavem cap aquí.

Quan tardaven per baixar?

Oh, ben bé una hora...1 hora sense pararte...

I com és que es van deixar de fer servir?

Va passar que al final ja se feve pesat, i a partir de llavorens ja hi va començar a havre tractors i empacadores, i llavors...qui no podia empacar ja no era rentable. Anar a buscar l'herba allà a cargues ja no se feve.

I llavors ja vam agafar una mica més de terreno per ací (prop del poble) de gent que ja havivon marxat i llavors enlloc d'anar a buscar l'herba allà dalt, doncs la recollivom ací.

I on la portaven?

Aquí casa, al paller.

I quan van tenir tractors?

Doncs ací...quan se va haver arroplegat algun cuarto de la llet que se feve..., doncs llavors vam comprar el tractor. I llavors amb el tractor, al cap d'un any o així ja vam començar a dallar amb el tractor enlloc de dallar amb dalla. Bueno, primer vam comprar una maquineta de dallar, que era com un carretó i llavors al davant ja hi anava un pinte per dallar l'herba.

I quina època de l'any feien servir les bordes?

La del Cubano, pel bestiar només la fevem servir cap allà el 20 de setembre...fins allà el 15 d'octubre. I a la primavera a la borda del Cubano ja no hi haviem anat mai nosaltres amb les vaques. Allà, a la primavera només hi navem cap al més de maig a regar perquè se fes l'herba i després anavem a dallar a l'agost.

I el bestiar?

I de mentres el bestiar el teniem allà dalt, al Cubil.

I l'anaven a vigilar?

Bueno... Poder estavem un més que no hi navem... però elles ja no marxaven de la muntanya seva. De vegades, a la tardor, quan ja escassejava l'herba, llavors anaven a buscar a veure on ne trobaven més... I allà finals de setembre o mig octubre llavors ja se teniven d'anar a buscar perquè allà dalt ja no hi havia jalar.

I la borda de Clarui quan la feien servir?

Aquesta, el meu sogre cap allà el més de febrer hi feve anar les vaques. Com que arroplegaven la pastura allà les bordes, per no baixar-la, quan ja s'acabava l'herba ací, les feven anar allà dalt. I ell es passava 2 o 3 mesos pujant i baixant cada dia.

I fins quan l'ha van fer servir?

Ara ja fa molts anys, quan jo vaig venir aquí, a l'any 63 ja la van deixar de fer servir. Uns anys encara hi feven anar les vaques, però llavors, com que ja hi havia la carretera i jo ja tenia moto, enlloc de quedar-me a dinar allà dalt, baixava ací.

I durant tot aquest temps? Vosté encara hi va per anar-la conservant?

Sí, i tant, si no hi hagués anat a arreglar les goteres, ja fora a terra. I la del Cubano també. Encara hi vaig un parell de vegades a l'any i encara pujo a la teulada i si s'ha mogut alguna pissarra de lloc l'arreglo.

I han hagut d'arreglar alguna cosa?

A la del Cubano hi vaig haver de posar un parell de remiendus. El primer, fa un parell d'anys, vaig tenir de fer un pilar al costat de la porta, un reforç amb pedra i ciment, que si hi heu estat potser l'haureu vist. Com un contrafort perquè la paret aquella estava a punt de caure. I després, l'any passat vam haver-hi d'anar i posar un suplement a la comunera que en diem nosaltres, de cap a cap perquè s'escapaven les bigues. I llavors hi vam posar una altra biga de fusta.

I com hi portaven el material allà dalt?

Doncs el primer cop, com que només hi vam portar un sac de ciment, el vam portar a coll des del final de la carretera, allà on ja no se pot passar més amb cotxe. I després, la biga la vam fer baixar d'allà darrere la borda. Vam tallar un pi de darrere la borda i la vam fer baixar.

I a la de Clarui també hi ha hagut de fer alguna cosa?

Allà l'únic que he fet ha estat el llosat (la teulada) de la cabana perquè ja estava casi en ruïnes. Però a la borda només he anat arreglant les goteres.

Vosté també ha tingut vaques, oi? On les portava?

Sí, sí, fins l'any passat vaig tenir vaques. Moltes temporades les portava allà la borda de Clarui perquè allò és molt gran i hi deixavem la porta oberta perquè durant el dia, quan fa calor entraven i així estaven més fresquetes. I després a l'estiu les enviavem allà cap el Cubil.

I no dallaven?

No no, ja fa molts anys que no dallem.

I ja tenien prou herba?

De vegades teniem que comprar-ne perquè clar, teniem 20 vaques i tot l'hivern les tancavem aquí (a la cuadra de la casa del poble) i a vegades no en teniem prou. I també compravem pienso.

I les seves bordes? Quan vosté ja no hi pugui anar? Hi ha algú que pugui seguir anant-hi per anar-les arreglant? Als seus fills els hi agrada?

No hi van mai... A vegades els faig pujar amb mi perquè vegin com arreglo les lloses de la teulada i ells enlloc de mirar com ho faig se'n van a buscar bolets...

Quan jo ja no pugui anar-hi...quedaran en ruïnes... perquè ells no ho arreglaran pas...

Ara ja no hi tinc vaques, però mentre pugui hi seguiré anant perquè no vull que caiguin. Mentre jo pugui no les vull deixar caure. I el dia que no podré...doncs...

I sap si queda algú que encara faci servir les bordes per aquí la zona del Bosc de Virós?

No, ja no queda ningú... Només allà la carretera...Casa Felip, perquè hi viuen... I Cerdà, de moment encara en té 2 que les va conservant... però ja només hi queda un home sol...

I ens podria explicar perquè serveixen les obertures aquelles tan grosses que hi ha al pis del paller? Els Gaials?

Allò ho feven, la primera cosa per estalviar-se de fer-hi paret. I després allò també servia perquè entrés l'aire i si portaven herba que no era prou seca doncs perquè s'assequés i no se fes malbé.

I a l'hivern ho tapaven?

No. Bueno, el Cubano, com que hi vivia ho tapava amb feixos de rames perquè no entrés tan el fred.

I vosté sap si les bordes sempre s'han fet servir pel mateix? O si antigament es feien servir per alguna altra cosa...?

No, no, aquí sempre s'han fet servir pel mateix. Sempre s'ha viscut de la ganaderia. Amb eqües, vaques, aovelles...

Aquí, totes aquestes valls de per aquí, fins fa uns 30 o 35 anys es visquive de la ganaderia. I llavors ja va començar a anar a menos...i la sort ha sigut el turisme. Si deixés de venir turisme, això estaria tot desert. Perquè aquí si s'hi hagués fat alguna fabrica o alguna cosa que donés vida... però el jovent no hi ha tingut vida i han tingut que marxar. Quan s'acabaran els pocs pagesos grans que queden, quedarà tot acabat. I si d'aquí uns anys falla el turisme...quedarà tot buit... La qüestió és que vagi bé, i que aguantí...

I ha vist com han arreglat les bordes de Virós?

Sí, sí, allà ja fa un parell d'estius que hi donen dinars... Ho fan aquells mateixos del refugi...

I li agrada que s'hi hagi fet això?

Home, si les bordes ja no serveixen per res, doncs almenys que serveixin per algo. Almenys, així hi ha més moviment a l'estiu.

Quan va arribar la Maria Rosa li vam fer algunes preguntes a ella:

Hem sabut pel seu marit, que casa Casimiro era la seva família... i ens agradaria que ens pogués explicar una mica que és el que recorda...

Vostè havia anat a treballar a les bordes quan era més joveneta?

Claro, claro, anavom allí, colliem l'herba, munyívom, i després haviem de baixar la llet al coll... Hi pujavem al matí i passavem tot lo dia allà. Llavors a les 5 o les 6 quan baixava el sol, tancavem les vaques, munyívom i llavors agafavem la llet i la baixavem. Una hora per pujar i una altra per baixar!

I quan hi anaven los homens, allà el Juliol, quan anaven a dallar, el jornal era molt llarg i molt dur...I llavors jo tenia que agafar l'esmorzar, fevem una cassola de sopes i un tall d'aorella de tocino o botifarra, o el que fos, tot allí calentet, i jo agafava l'esmorzar i el portava. I arribava a dalt i encara era calent! Portava una cassola amb una nansa i a l'altre braç la cistella amb bull, pernil, xoriço...per 10 hores. L'esmorzar havia de ser allà a les 7 o les 8, i després a les 10 menjaven una mica de pa amb pernil, o xoriç, formatge...

I en cabat, lo dinar lo fevem a dalt. Ja portavem coses per cuinar. Feiem una amanida, una mica de tall, un palpís...

I es quedaven allà a dormir?

No, normalment no. Algun cop a la borda de Clarui sí que nos haviem quedat, però a la del Cubano no, perquè allà no batívom (referint-se a la separació del gra i la palla, en aquells camps on s'hi cultivava cereal). A Clarui segavom, i llavors nos quedavem allà i dormiem a l'era, sobre la palla.

I qui més hi havia a la borda?

El pare, la meua germana... i mos ho passavom bé.

I la mare?

La meua mare també, però no tant, perquè ella tenia problemes perquè li feven mal los genolls.. Però també. Ella mallava. Sabeu que és? Fer sortir el gra de la palla...

I a la del Cubano no batieu?

No, a la del Cubano no hi teniem blat. Només dallavem l'herba, i llavors feiem feixos amb herba i els portavem al coll fins allà on comença la carretera i allí carregavom lo matxo, el carro i baixavem.

Hi havia molta herba, perquè allò era molt gran. Hi heu estat? I allò ho regavem, era tot de reg. Perquè baixa el barranc allí, i hi havia unes secles ben fetes...

I hi havia una cabaneta també...allà fevem lo dinar...

I bueno...s'hi estava bé al sol! Però la puyada i la baixada eren pesades... I amb 12 o 15 litros de llet al coll...

I només hi tenien vaques allà dalt?

Sí, només vaques... I el Cubano tenia conills també allà dalt.

I nosaltres teníem auelles però no les tancavem...

La borda del Cubano...sempre la recordaré!

Allà l'aigua del barranc era molt bona, eh? Hi ha una font allà baix al barranc... I a Clarui també hi havia el riu que passa per allà el costat...

A Clarui hi ha una mena de bancals allà al costat del riu... Que ens pot dir que eren?

Allò eren corrals. I també hi havia una cabaneta, que ja ha caigut. I allà hi tancavem les gallines les nits. I de dia les deixavem anar per allà...

I també hi teníom hort amb cebes, enciams...

I qui ho cuidava?

Nosaltres, cada dia hi érem. La padrina se quedave aquí perquè ja era més gran, però els pares i nosaltres dos, que érem dos germanes, pujavom. Això tot l'estiu... A l'hivern ja no. A l'hivern pujave el pare sol. Guardavem la palla allà i llavors, per no baixar-la doncs fevem anar los animals allà. Tenien herba per uns dos mesos...i despres ja baixaven cap aquí. I passaven uns mesos a la quadra d'aquí. Al juny dallavom l'herba dels prats d'aquí prop del riu, allà l'entrada del poble i la guardavem al paller d'aquí. I quan ja s'acabava l'herba d'aquí, cap al gener, llavors anavom cap a Clarui. I a la tardor cap a Buscallado. I a l'estiu, a dalt al Cubil, mentre dallavom els prats.

I vosté dallava també?

No, això els homens. Nosaltres (referint-se a ella i la seva germana) només rasclar i recollir l'herba...

Quan era l'època de dall als diferents prats?

Aquí al poble cap allà el 15 de juny es començave, a vegades l'alfals cap al 1 de juny...

I a Clarui navom cap al 15 o 20 de juliol, a dallar i a segar el blat també... I hi tornavem al setembre, a fer el redall. Que llavors ja començave a ploure...i nos feve patir. Arribavem a dalt i ja començava a tronar... i au, torna't-en

I a Buscallado dallavem l'herba al més d'agost, per St. Jaume o així... Tardavem 6 jornals en dallar l'herba. Si hi anaven 6 homens, en un dia ja se feve... depen...

I mentrestant les vaques estaven a la muntanya. En tenivom 2 o 3 a casa per la llet... perquè fevem llet tot l'any.

I al setembre, deprés del redall el padrí ja anava a llaurar per tornar a sembrar.

I abans de tornar a sembrar hi feien anar els animals per péixer?

No, perquè després de segar allà no quedavo res. I el meu padrí es passava tot el més llaurant i tornant a sembrar el blat.

Nº Entrevista	09
Dia	08/12/06
Hora	18:00 h.
Lloc	Barcelona

Informant	Jaume Teixidor
Càrrec	Propietari de la borda de Viscastros
Grup	Nous propietaris i/o usuaris

Ens agradaria que ens expliquessis quin va ser el procés que vas haver de seguir fins a poder comprar i restaurar la borda de Viscastros.

Bueno, va ser tota una aventura. Vaig començar a buscar per la zona perquè jo volia una casa amb un tall de terreny. I em vaig dedicar a veure tots els pobles i parlar amb la gent a veure si trobava alguna cosa, no? Em vaig tirar 6 o 7 mesos i no trobava res.

Però tu buscaves una borda?

No, no, jo buscava una casa, ni que fos dins el poble, però que tingués un tros de terreny. I clar, allà tot son pobles molt tancats que tots els terrenys que tenen estan a les afores, molt lluny. Era molt difícil.

I al final, de casualitat, es veu que els meus pares coneixien un senyor gran que tenia un colmado per allà la zona i ell em va ajudar. El cap de setmana, passava a buscar-lo per casa seva i ell m'acompanyava. I la cosa va canviar com la nit al dia, eh? Jo el deixava fer, i ja ho veies, no? La gent de seguida quan el veia era allò "Ei Pepet, bon dia que fas per aquí?" "Oh, mira, patim, patam.... i que no tindries pas alguna cosa per aquí..." "Oh, potser sí, puja puja que anirem a fer un tomb". I després de donar mil voltes, per Boí Taüll, la Vall de Cardós, etc. un dia em va dir "Escolta i la Vall Ferrera que t'agrada?" I li vaig dir "Mira, a mi, després de tant buscar, qualsevol zona ja m'està bé" "Oh, és que tinc la meva cosina, que té unes terres per allà..." I vaig anar a veure la família Castellarnau. "Oh, puja que anirem a fer un vol..." I em va portar a veure tot el que tenien, no? I vaig veure varies bordes, i aquesta la vaig veure i mira, te bona vista, te terreny, es gran, no? I em va agradar i li vaig dir que sí. I clar, llavors ve la segona part, que és posar-se d'acord, no? "I quan en voldrien" "Oh, doncs... ja ho decidirem..."

Tu sabies quan valia més o menys una casa així?

No, no. A veure, jo tenia una mica de referència perquè clar, vas a la immobiliària de baix a Sort, i mires a veure que en demanen per una casa així, o aixà..., no? A mi aquí el que em va agradar va ser que no estic dins el poble i per tant no he de veure a ningú si jo no vull, però amb un cop de cotxe hi soc, no? Està a prop, te bones vistes i tinc un tall de terra per fer el que vulgui.

Clar, tu compraves la borda i la terra, no?

Sí, si, però per posar-nos d'acord amb la terra va ser.... vam estar una tarda sencera allà... Al camp “ Mira, fins aquí” “Ui, no, no, ha de ser fins aquí” “Home, però com em vol vendre això sense una pam de terra? Hauria de ser fins aquí” i ell “On te vas? No, no, fins aquí...”

Fins que al final vam acordar tot aquell tallet de terra fins al canvi de rasant. La part de dalt se la van quedar ells perquè hi tenen una entrada al riu que va a donar als prats de baix i no volien perdre el dret de poder remenar-ho. I a final ens vam posar d'acord i vam anar al notari.

Ens pots dir quan en vas pagar?

Doncs al final 15 milions. I servituds pe ell pogués passar pel meu terreny per anar als prats de dalt i tota la història...

Clar, i tot el de després, perquè calia restaurar la casa i adequar-la. I la pel·lícula va ser trobar un paleta que volgués anar allà dalt a treballar, no? En vaig anar a veure varis, i al final en vaig trobar un. Em va dir que hauria d'esperar un any però bueno. I quan va arribar el moment em va dir que no, que es volia jubilar i que ja no feia construccions tan grans, que ara només es dedicava a coses petites. I llavors a buscar-ne un altre.... I així fins que al final vaig trobar un xicot que treballava bé i em va fer l'obra.

Però com estava l'edifici? L'estructura estava molt degradada?

La teulada tenia unes goteres de Déu. I la fusta, a la que et despistaves estava podrida....

I per fer-hi arribar l'aigua i l'electricitat i tal?

Tinc un amic electricista que em va ajudar. Vam fer una captació del barranc, amb una manega i ho vam fer arribar fins aquí.

I vas poder demanar els permisos i legalitzar-ho?

Sí, va costar però al final ho vaig poder fer. És que aquí és complicat perquè el Barranc de Buscallado és afluent del Noguera Pallaresa, que és conca de l'Ebre. I l'Ebre és un cas una mica especial que va per lliure. Ens vam haver de posar en contacte amb Saragossa per demanar un aforament de 10 m³ al dia per una casa aïllada... I vaig haver de fer un plano amb un i enviar-ho... I m'ho van rebotar varies vegades perquè faltaven algunes cosetes, però al final m'ho van donar.

És aigua no potable, però bueno, per rentar plats, dutxar-se i tal ja va be.

Però clar, amb la temperatura que hi ha aquí a l'hivern... doncs va ser difícil. El primer any se'm glaçava, el segon any vaig dedicar-me a anar enfundant tot el tub de l'aigua per aïllar-ho del fred.... He après de tot, lampisteria, electricitat.... I de moment això del barranc em funciona perquè hi baixa aigua tot l'any.

I coneixes com han fer arribar l'aigua els andorrans que tenen la Borda de Peguera? Hem vist que tenen dipòsits per recollir l'aigua de pluja.

Sí, ells, agafen l'aigua de Virós. Per allà passa la xarxa que porta l'aigua de Virós fins al poble d'Araós. I van fer una captació d'allà.

Recullen l'aigua de la pluja, però tot i que aquí plou força, allò no és suficient per fer anar una casa. Com a molt els hi donarà per tibar la cadena del wàter... però poc més, eh?

I l'energia d'on la treus?

I ara falta la llum que de moment vaig amb un generador de gas butano.

Vaig parlar amb Fecsa, i per fer-te arribar la línia i connectar-te a la xarxa ho has de pagar tu, les pilones, el transformador, etc....

I llavors un amic va començar a remenar el tema de les plaques solars, i ara doncs ja les tinc demanades i estic esperant perquè me n'enviïn 15 o 20 d'aquestes fotovoltàiques. Per l'electricitat. Com que la borda està en una zona així plana que li toca força el sol doncs el tema és viable, no? El problema és que a l'hivern allà només tens 5 hores de sol.

Llavors tinc un botellín de propà, que està posat en una fossa, sota terra i l'utilitzo per l'aigua calenta i cuinar.